

DOCUMENT 8

ACORD CONSTITUCIONAL DE 1987 (ACORD DEL LLAC MEECH)

Presentació

L'Acord Constitucional de 1987, altrament conegut com Acord del Llac Meech, va polaritzar el debat polític durant la segona meitat dels anys vuitanta, fins al mes de juny del 1990 quan, com hem estudiat en aquesta recerca, va decaure en no ser ratificat dins el termini previst per la LC 1982 per totes les assemblees legislatives del Canadà. El debat sobre Meech se centrà particularment en si s'havia de reconèixer o no el Quebec com a **societat distinta** i quines implicacions jurídiques (i polítiques i simbòliques) es derivaven d'aquest reconeixement. El rebuig del Canadà Anglès a aquest reconeixement, però, suscità una revitalització del moviment sobiranista, ajudant-lo a refer-se del fracàs referendari de 1980 i de -malgrat el triomf electoral del 1981- les lluites fratricides ocorregudes entre els anys 1982-86.

Essencialment, l'Acord de Meech, que com a conseqüència del seu rebuig, mai va entrar en vigor, pretenia ser una "reforma de la reforma", impulsada pels Primers Ministres del Canadà (Mulroney) i del Quebec (Bourassa). És a dir, pretenia esmenar aquells aspectes de les LC 1867 i 1982 que més repugnaven a una gran part de la societat quebequesa, per tal que aquesta, finalment i a través de les seves institucions polítiques -bàsicament de l'Assemblea Nacional- acabés acceptant la nova Constitució del Canadà i d'aquesta manera és reintegrés "amb honor i entusiasme" dins la "família constitucional canadenca". Val a dir que mai abans s'havia estat tan a prop d'assolir un acord que significués, si se'm permet, l'encaix definitiu del Quebec al nou Canadà, com quan se signà l'acord i s'iniciaren els processos de ratificació legislativa. Però a mesura que passaren els mesos des del Canadà anglès es congrià una creixent oposició a l'Acord, al qual se'l titllava de balcanitzar les institucions federals i convertir-les en mers hostatges dels governs provincials. Un paper actiu en aquesta campanya de crítica el va desenvolupar l'ex-Primer Ministre P.E. Trudeau, que veia en perill alguns dels aspectes cabdals de la reforma que ell mateix havia portat a terme pocs anys abans. Els èxits dels contraris a l'Acord de Meech es concretaren en les derrotes de tots els primers ministres

que al cap de poc temps de signar l'acord, van convocar eleccions. Això, juntament amb el resorgiment de la qüestió lingüística al Quebec, el debat entorn la signatura del Tractat de Lliure Canvi amb els Estats Units i la revitalització de les demandes de les Primeres Nacions va generar un efecte bola de neu que finalment acabà per fer fracassar un procés de ratificació que, en els seus inicis, semblava que hauria de tenir lloc sense cap obstacle important. Ni tan sols els intents agònics de salvar l'acord, que tingueren lloc entre els mesos de maig i primers de juny del 1990, amb la creació de la Comissió Charest, que proposà introduir modificacions a l'Acord per satisfer les principals demandes dels crítics, reeixiren en capgirar la seva dissort. Encara més, van generar una forta indignació al Quebec, que sempre havia plantejat Meech com un acord de mínims, i provocaren la dimissió d'importants polítics, com fou el cas del ministre de medi ambient i *french lieutenant* del govern federal, Lucien Bouchard.

El debat sobre Meech situà en el centre de la polèmica política el **debat sobre el federalisme executiu**, i concretament entorn el monopoli dels afers constitucionals per part dels governs i de l'exclusió dels ciutadans, la qual cosa generava un suposat **dèficit democràtic**. Les crítiques al federalisme executiu, en aquest sentit, foren molt contundents si bé, com hem vist en el cos de la recerca, molt sovint amagaven al seu darrere una reacció per part de sectors que es consideraven exclosos de la presa de decisions en l'escenari polític del moment.

Français	Contact Us	Search	Help	Canada Site
What's New	Site Map	Reference Works	Other Sites of Interest	Home Subscribe

The Constitutional File and the Unity File

1987 CONSTITUTIONAL ACCORD

(unofficial text)

WHEREAS first ministers, assembled in Ottawa, have arrived at a unanimous accord on constitutional amendments that would bring about the full and active participation of Quebec in Canada's constitutional evolution, would recognize the principle of equality of all the provinces, would provide new arrangements to foster greater harmony and cooperation between the Government of Canada and the governments of the provinces and would require that annual first ministers' conferences on the state of the Canadian economy and such other matters as may be appropriate be convened and that annual constitutional conferences composed of first ministers be convened commencing not later than December 31, 1988;

AND WHEREAS first ministers have also reached unanimous agreement on certain additional commitments in relation to some of those amendments;

NOW THEREFORE the Prime Minister of Canada and the first ministers of the provinces commit themselves and the governments they represent to the following:

1. The Prime Minister of Canada will lay or cause to be laid before the Senate and House of Commons, and the first ministers of the provinces will lay or cause to be laid before their legislative assemblies, as soon as possible, a resolution, in the form appended hereto, to authorize a proclamation to be issued by the Governor General under the Great Seal of Canada to amend the Constitution of Canada.

2. The Government of Canada will, as soon as possible, conclude an agreement with the Government of Quebec that would

(a) incorporate the principles of the Cullen-Couture agreement on the selection abroad and in Canada of independent immigrants, visitors for medical treatment, students and temporary workers,

and on the selection of refugees abroad and economic criteria for family reunification and assisted relatives,

(b) guarantee that Quebec will receive a number of immigrants, including refugees, within the annual total established by the federal government for all of Canada proportionate to its share of the population of Canada, with the right to exceed that figure by five per cent for demographic reasons, and

(c) provide an undertaking by Canada to withdraw services (except citizenship services) for the reception and integration (including linguistic and cultural) of all foreign nationals wishing to settle in Quebec where services are to be provided by Quebec, with such withdrawal to be accompanied by reasonable compensation,

and the Government of Canada and the Government of Quebec will take the necessary steps to give the agreement the force of law under the proposed amendment relating to such agreements.

3. Nothing in this Accord should be construed as preventing the negotiation of similar agreements with other provinces relating to immigration and the temporary admission of aliens.

4. Until the proposed amendment relating to appointments to the Senate comes into force, any person summoned to fill a vacancy in the Senate shall be chosen from among persons whose names have been submitted by the government of the province to which the vacancy relates and must be acceptable to the Queen's Privy Council for Canada.

MOTION FOR A RESOLUTION TO AUTHORIZE AN AMENDMENT TO THE CONSTITUTION OF CANADA

WHEREAS the Constitution Act, 1982 came into force on April 17, 1982, following an agreement between Canada and all the provinces except Quebec;

AND WHEREAS the Government of Quebec has established a set of five proposals for constitutional change and has stated that amendments to give effect to those proposals would enable Quebec to resume a full role in the constitutional councils of Canada;

AND WHEREAS the amendment proposed in the schedule hereto sets out the basis on which Quebec's five constitutional

proposals may be met;

AND WHEREAS the amendment proposed in the schedule hereto also recognizes the principle of the equality of all the provinces, provides new arrangements to foster greater harmony and cooperation between the Government of Canada and the governments of the provinces and requires that conferences be convened to consider important constitutional, economic and other issues;

AND WHEREAS certain portions of the amendment proposed in the schedule hereto relate to matters referred to in section 41 of the Constitution Act, 1982;

AND WHEREAS section 41 of the Constitution Act, 1982 provides that an amendment to the Constitution of Canada may be made by proclamation issued by the Governor General under the Great Seal of Canada where so authorized by resolutions of the Senate and the House of Commons and of the legislative assembly of each province;

NOW THEREFORE the (Senate) (House of Commons) (legislative assembly) resolves that an amendment to the Constitution of Canada be authorized to be made by proclamation issued by Her Excellency the Governor General under the Great Seal of Canada in accordance with the schedule hereto.

SCHEDULE

CONSTITUTION AMENDMENT, 1987

Constitution Act, 1867 (unofficial text)

1. The Constitution Act, 1867 is amended by adding thereto, immediately after section 1 thereof, the following section:

Interpretation

"2. (1) The Constitution of Canada shall be interpreted in a manner consistent with

(a) the recognition that the existence of French-speaking Canadians, centred in Quebec but also present elsewhere in Canada, and English-speaking Canadians, concentrated outside Quebec but also present in Quebec, constitutes a fundamental characteristic of

Canada; and

(b) the recognition that Quebec constitutes within Canada a distinct society.

*Role of
Parliament
and
legislatures*

(2) The role of the Parliament of Canada and the provincial legislatures to preserve the fundamental characteristic of Canada referred to in paragraph (1)(a) is affirmed.

*Role of
legislature
and
Government
of Quebec*

(3) The role of the legislature and Government of Quebec to preserve and promote the distinct identity of Quebec referred to in paragraph (1)(b) is affirmed.

*Rights of
legislatures
and
governments
preserved*

(4) Nothing in this section derogates from the powers, rights or privileges of Parliament or the Government of Canada, or of the legislatures or governments of the provinces, including any powers, rights or privileges relating to language."

2. The said Act is further amended by adding thereto, immediately after section 24 thereof, the following section:

*Names to be
submitted*

"25. (1) Where a vacancy occurs in the Senate, the government of the province to which the vacancy relates may, in relation to that vacancy, submit to the Queen's Privy Council for Canada the names of persons who may be summoned to the Senate.

*Choice of
Senators
from names
submitted*

(2) Until an amendment to the Constitution of Canada is made in relation to the Senate pursuant to section 41 of the Constitution Act, 1982, the person summoned to fill a vacancy in the Senate shall be chosen from among persons whose names have been submitted under subsection (1) by the government of the province to which the vacancy relates and must be acceptable to the Queen's Privy Council for Canada."

3. The said Act is further amended by adding thereto, immediately after section 95 thereof, the following heading and sections:

"Agreements on Immigration and Aliens

<i>Commitment to negotiate</i>	95A. The Government of Canada shall, at the request of the government of any province, negotiate with the government of that province for the purpose of concluding an agreement relating to immigration or the temporary admission of aliens into that province that is appropriate to the needs and circumstances of that province.
<i>Agreements</i>	95B. (1) Any agreement concluded between Canada and a province in relation to immigration or the temporary admission of aliens into that province has the force of law from the time it is declared to do so in accordance with subsection 95C(1) and shall from that time have effect notwithstanding class 25 of section 91 or section 95.
<i>Limitation</i>	(2) An agreement that has the force of law under subsection (1) shall have effect only so long and so far as it is not repugnant to any provision of an Act of the Parliament of Canada that sets national standards and objectives relating to immigration or aliens, including any provision that establishes general classes of immigrants or relates to levels of immigration for Canada or that prescribes classes of individuals who are inadmissible into Canada.
<i>Application of Charter</i>	(3) The Canadian Charter of Rights and Freedoms applies in respect of any agreement that has the force of law under subsection (1) and in respect of anything done by the Parliament or Government of Canada, or the legislature or government of a province, pursuant to any such agreement.
<i>Proclamation relating to agreements</i>	95C. (1) A declaration that an agreement referred to in subsection 95B(1) has the force of law may be made by proclamation issued by the Governor General under the Great Seal of Canada only where so authorized by resolutions of the Senate and House of Commons and of the legislative assembly of the province that is a party to the agreement.
<i>Amendment of agreements</i>	(2) An amendment to agreement referred to in subsection 95B(1) may be made by proclamation issued by the Governor General under the Great Seal of Canada only where so authorized (a) by resolutions of the Senate and House of Commons and of the legislative assembly of the province that is a party to the agreement; or

(b) in such other manner as is set out in the agreement.

Application of sections 46 to 48 of Constitution Act, 1982

95D. Sections 46 to 48 of the Constitution Act, 1982 apply, with such modifications as the circumstances require, in respect of any declaration made pursuant to subsection 95C(1), any amendment to an agreement made pursuant to subsection 95C(2) or any amendment made pursuant to section 95E.

Amendments to sections 95A to 95D or this section

95E. An amendment to sections 95A to 95D or this section may be made in accordance with the procedure set out in subsection 38(1) of the *Constitution Act, 1982*, but only if the amendment is authorized by resolutions of the legislative assemblies of all the provinces that are, at the time of the amendment, parties to an agreement that has the force of law under subsection 95 B(1)."

4. The said Act is further amended by adding thereto, immediately preceding section 96 thereof, the following heading:

"General"

5. The said Act is further amended by adding thereto, immediately preceding section 101 thereof, the following heading:

"Courts Established by the Parliament of Canada"

6. The said Act is further amended by adding thereto, immediately after section 101 thereof, the following heading and sections:

"Supreme Court of Canada"

Supreme Court continued

101A. (1) The court existing under the name of the Supreme Court of Canada is hereby continued as the general court of appeal for Canada, and as an additional court for the better administration of the laws of Canada, and shall continue to be superior court of record.

Constitution of court

(2) The Supreme Court of Canada shall consist of a chief justice to be called the Chief Justice of Canada and eight other judges, who shall be

appointed by the Governor General in Council by letters patent under the Great Seal.

- Who may be appointed judges* 101B (1) Any person may be appointed a judge of the Supreme Court of Canada who, after having been admitted to the bar of any province or territory, has, for a total of at least ten years, been a judge of any court in Canada or a member of the bar of any province or territory.
- Three judges from Quebec* (2) At least three judges of the Supreme Court of Canada shall be appointed from among persons who, after having been admitted to the bar of Quebec, have, for a total of at least ten years, been judges of any court of Quebec or of any court established by the Parliament of Canada, or members of the bar of Quebec.
- Names may be submitted* 101C. (1) Where a vacancy occurs in the Supreme Court of Canada, the government of each province may, in relation to that vacancy, submit to the Minister of Justice of Canada the names of any of the persons who have been admitted to the bar of that province and are qualified under section 101B for appointment to that court.
- Appointment from names submitted* (2) Where an appointment is made to the Supreme Court of Canada, the Governor General in Council shall, except where the Chief Justice is appointed from among members of the Court, appoint a person whose name has been submitted under subsection (1) and who is acceptable to the Queen's Privy Council for Canada.
- Appointment from Quebec* (3) Where an appointment is made in accordance with subsection (2) of any of the three judges necessary to meet the requirement set out in subsection 101B(2), the Governor General in Council shall appoint a person whose name has been submitted by the Government of Quebec.
- Appointment from other provinces* (4) Where an appointment is made in accordance with subsection (2) otherwise than as required under subsection (3), the Governor General in Council shall appoint a person whose name has been submitted by the government of a province other than Quebec.

Tenure, salaries, etc., of judges 101D. Sections 99 and 100 apply in respect of the judges of the Supreme Court of Canada.

Relationship to section 101 101E. (1) Sections 101A to 101D shall not be construed as abrogating or derogating from the powers of the Parliament of Canada to make laws under section 101 except to the extent that such laws are inconsistent with those sections.

References to the Supreme Court of Canada (2) For greater certainty, section 101A shall not be construed as abrogating or derogating from the powers of the Parliament of Canada to make laws relating to the reference of questions of law or fact, or any other matters, to the Supreme Court of Canada."

7. The said Act is further amended by adding thereto, immediately after section 106 thereof, the following section:

Shared-cost program "106A. (1) The Government of Canada shall provide reasonable compensation to the government of a province that chooses not to participate in a national shared-cost program that is established by the Government of Canada after the coming into force of this section in an area of exclusive provincial jurisdiction, if the province carries on a program or initiative that is compatible with the national objectives.

Legislative power not extended (2) Nothing in this section extends the legislative powers of the Parliament of Canada or of the legislatures of the provinces."

8. The said Act is further amended by adding thereto the following heading and sections:

"XII -- CONFERENCES ON THE ECONOMY AND OTHER MATTERS

Conferences on the economy and other matters 148. A conference composed of the Prime Minister of Canada and the first ministers of the provinces shall be convened by the Prime Minister of Canada at least once each year to discuss the state of the Canadian economy and such other matters as may be appropriate.

XIII -- REFERENCES

Reference includes amendments 149. A reference to this Act shall be deemed to include a reference to any amendments thereto."

Constitution Act, 1982

9. Sections 40 to 42 of the Constitution Act, 1982 are repealed and the following substituted therefor:

Compensation "40. Where an amendment is made under subsection 38(1) that transfers legislative powers from provincial legislatures to Parliament, Canada shall provide reasonable compensation to any province to which the amendment does not apply.

Amendment by unanimous consent 41. An amendment to the Constitution of Canada in relation to the following matters may be made by proclamation issued by the Governor General under the Great Seal of Canada only where authorized by resolutions of the Senate and House of Commons and of the legislative assembly of each province:

- a) the office of the Queen, the Governor General and the Lieutenant Governor of a provinces;
- (b) the powers of the Senate and the method of selecting Senators;
- (c) the number of members by which a province is entitled to be represented in the Senate and the residence qualifications of Senators;
- (d) the right of a province to a number of members in the House of Commons not less than the number of Senators by which the province was entitled to be represented on April 17, 1982;
- (e) the principle of proportionate representation of the provinces in the House of Commons prescribed by the Constitution of Canada;
- (f) subject to section 43, the use of the English or the French language;
- (g) the Supreme Court of Canada;
- (h) the extension of existing provinces into the territories;

(i) notwithstanding any other law or practice, the establishment of new provinces; and

(j) an amendment to this part."

10. Section 44 of the said Act is repealed and the following substituted therefor:

*Amendments
by Parliament*

"44. Subject to section 41, Parliament may exclusively make laws amending the Constitution of Canada in relation to the executive government of Canada or the Senate and House of Commons."

11. Subsection 46(1) of the said Act is repealed and the following substituted therefor:

*Initiation of
amendment
procedures*

"46. (1) The procedures for amendment under sections 38, 41 and 43 may be initiated either by the Senate or the House of Commons or by the legislative assembly of a province."

12. Subsection 47(1) of the said Act is repealed and the following substituted therefor:

*Amendments
without
Senate
resolution*

"47. (1) An amendment to the Constitution of Canada made by proclamation under section 38, 41 or 43 may be made without a resolution of the Senate authorizing the issue of the proclamation if, within one hundred and eighty days after the adoption by the House of Commons of a resolution authorizing its issue, the Senate has not adopted such a resolution and if, at any time after the expiration of that period, the House of Commons again adopts the resolution."

13. Part VI of the said Act is repealed and the following substituted therefor:

"PART VI

CONSTITUTIONAL CONFERENCES

*Constitutional
conference*

50. (1) A constitutional conference composed of the Prime Minister of Canada and the first ministers of the provinces shall be convened by the Prime Minister of Canada at least once each year,

commencing in 1988.

Agenda

(2) The conferences convened under subsection (1) shall have included on their agenda the following matters:

(a) Senate reform, including the role and functions of the Senate, its powers, the method of selecting Senators and representation in the Senate;

(b) roles and responsibilities in relation to fisheries; and

(c) such other matters as are agreed upon."

14. Subsection 52(2) of the said Act is amended by striking out the word "and" at the end of paragraph (b) thereof, by adding the word "and" at the end of paragraph (c) thereof and by adding thereto the following paragraph:

"(d) any other amendment to the Constitution of Canada."

15. Section 61 of the said Act is repealed and the following substituted therefor:

References

"61. A reference to the Constitution Act 1982, or a reference to the Constitution Acts 1867 to 1982, shall be deemed to include a reference to any amendments thereto."

General

Multicultural heritage and aboriginal peoples

16. Nothing in section 2 of the Constitution Act, 1867 affects section 25 or 27 of the *Canadian Charter of Rights and Freedoms*, section 35 of the *Constitution Act, 1982* or class 24 of section 91 of the *Constitution Act, 1867*.

CITATION

Citation

17. This amendment may be cited as the *Constitution Amendment, 1987*.

Signed at Ottawa,

June 3, 1987

Last Modified: 2002-06-10

[Important Notices](#)

[[Francais](#) | [Contact Us](#) | [Search](#) | [Help](#) | [Canada Site](#)]
[[What's New](#) | [Site Map](#) | [Reference Works](#) | [Other Sites of Interest](#) | [Home](#) | [Subscribe](#)]
[[Who we are](#) | [The Minister](#) | [Financial Framework of the Federation](#) | [Intergovernmental Relations by Sector](#) | [The Constitutional File and the Unity File](#) | [Evolution of the Federation](#) | [Federations of the World](#) | [Press Room](#) | [Events Calendar](#)]

DOCUMENT 9

REPORT DE CONSENS SOBRE LA CONSTITUCIÓ, 1992 (ACORD DE CHARLOTTETOWN)

Presentació

El fracàs de Meech no va ser obstacle perquè s'intentés arribar a un altre acord constitucional que intentés conciliar un reconeixement específic del Quebec, amb les demandes de determinats sectors que s'havien oposat a aquell. Això no obstant aviat es va constatar que la nova ronda constitucional no anava adreçada preferentment, com sí que havia passat amb Meech, a la reintegració del Quebec a la família constitucional canadenca. Per contra, el que plantejava la nova ronda era establir quina era la identitat del Canadà en el seu conjunt. Això es féu sobretot mitjançant la formulació d'una **Clàusula Canadà**, on el reconeixement del Quebec com a societat distinta quedava difuminada en mig d'altres reconeixements d'ordre divers (lingüístic, ètnic, de gènere, etc.). Difícilment, doncs, el Quebec podia acceptar aquesta rebaixa respecte a Meech. Però l'oposició a aquest acord no vingué només d'aquí. A mesura que s'anaren produint les negociacions, també aparegué una forta contestació al Canadà Occidental en desacord en com es proposava la reforma del Senat i d'altres institucions federals (o nacionals). Per altra banda, i com a conseqüència del debat sobre el federalisme executiu encetat arran de Meech, en la nova ronda constitucional es va tenir molta cura d'ampliar la participació en les discussions inicials i en la decisió final. Així es donaren un seguit de conferències i trobades a nivell federal així com de comissions sobre la unitat nacional a nivell provincial, tal i com hem estudiat, que canalitzaren la participació popular de milers de ciutadans canadencs, i també es reconegué el protagonisme constitucional dels territoris i de les principals organitzacions autòctones. Per altra banda, s'optà per sotmetre el resultat final a la consideració de la voluntat popular mitjançant la celebració de dos referenda (un al Quebec i un altre a la resta del Canadà). D'aquesta manera, per primera vegada en la història -si s'exceptua el cas del referèndum quebequès de 1980-, els canadencs i les canadenques es podien pronunciar directament sobre la seva pròpia constitució. Un esdeveniment, doncs, de significació històrica i simbòlica. Paradoxalment, però, el fet que la participació popular es restringís en la fase clau del procés, el de la presa de decisions, on es tornà a un format clàssic de

negociacions a porta tancada entre les elites polítiques, va tenir un efecte devastador entre l'opinió pública. La conseqüència fou que a l'hora de votar, una majoria dels ciutadans es posicionà, tant al Quebec com al Canadà Anglès, en contra de l'Acord, fent-lo doncs fracassar i marcant la fi definitiva dels intents del Primer Ministre Mulroney, de reformar la constitució canadenca per fer possible que el Quebec acceptés el nou *statu quo* polític.

Val a dir que l'Acord de Charlottetown també incorporava altres aspectes rellevants com era la necessitat d'aprofundir en la unió econòmica i social del Canadà, la constitucionalització de les Conferències de Primers Ministres, o el reconeixement a les Primeres Nacions del seu dret inherent a l'autogovern, entre d'altres. Tanmateix, el fet que molts d'aquests punts havien quedat en el redactat final del text pendents de l'assoliment d'acords polítics posteriors a la seva aprovació no va contribuir precisament a generar confiança entre els ciutadans.

Consensus Report On The Constitution

Charlottetown

August 28, 1992

Final Text

Table of Contents

[Preface](#)

I: UNITY AND DIVERSITY

A. PEOPLE AND COMMUNITIES

1. [Canada Clause](#)
2. [Aboriginal Peoples and the Canadian Charter of Rights and Freedoms](#)
3. [Linguistic Communities in New Brunswick](#)

B. CANADA'S SOCIAL AND ECONOMIC UNION

4. [The Social and Economic Union](#)
5. [Economic Disparities, Equalization and Regional Development](#)
6. [The Common Market \(*\)](#)

II: INSTITUTIONS

A. THE SENATE

7. [An Elected Senate](#)
8. [An Equal Senate](#)
9. [Aboriginal People's Representation in the Senate](#)
10. [Relationship to the House of Commons](#)
11. [Categories of Legislation](#)
12. [Approval of Legislation](#)

13. [Revenue and Expenditure Bills](#)
14. [Double Majority](#)
15. [Ratification of Appointments](#) (*)
16. [Eligibility for Cabinet](#)

B. THE SUPREME COURT

17. [Entrenchment in the Constitution](#)
18. [Composition](#)
19. [Nominations and Appointments](#)
20. [Aboriginal Peoples' Role](#) (*)

C. HOUSE OF COMMONS

21. [Composition of the House of Commons](#)
22. [Aboriginal Peoples' Representation](#) (*)

D. FIRST MINISTERS' CONFERENCES

23. [Entrenchment](#) (*)

E. THE BANK OF CANADA

24. [Bank of Canada](#)
25. [Federal Spending Power](#)
26. [Protection of Intergovernmental Agreements](#)
27. [Immigration](#)
28. [Labour Market Development and Training](#) (*)
29. [Culture](#)
30. [Forestry](#) (*)
31. [Mining](#) (*)
32. [Tourism](#) (*)
33. [Housing](#) (*)
34. [Recreation](#) (*)

35. [Municipal and Urban Affairs \(*\)](#)
36. [Regional Development](#)
37. [Telecommunications](#)
38. [Federal Power of Disallowance and Reservation](#)
39. [Federal Declaratory Power](#)
40. [Aboriginal Peoples' Protection Mechanism](#)

IV: FIRST PEOPLES

A. THE INHERENT RIGHT OF SELF-GOVERNMENT

41. [The Inherent Right of Self Government](#)
42. [Delayed Justiciability](#)
43. [Charter Issues](#)
44. [Land](#)

B. METHOD OF EXERCISE OF THE RIGHT

45. [Commitment to Negotiate](#)
46. [The Process of Negotiation \(*\)](#)
47. [Legal Transition and Consistency of Laws](#)
48. [Treaties](#)

C. ISSUES RELATED TO THE EXERCISE OF THE RIGHT

49. [Equity of Access to Section 35 Rights](#)
50. [Financing \(*\)](#)
51. [Affirmative Action Programs](#)
52. [Gender Equality](#)
53. [Future Aboriginal Constitutional Process](#)
54. [Section 91\(24\) \(*\)](#)
55. [Metis in Alberta/Section 91\(24\)](#)
56. [Metis Nation Accord \(*\)](#)

V: THE AMENDING FORMULA

57. [Changes to the National Institutions](#)
58. [Establishment of New Provinces](#)
59. [Compensation for Amendments that Transfer Jurisdiction](#)
60. [Aboriginal Consent](#)

[VI: OTHER ISSUES](#)

NOTE: Asterisks in the Table of Contents indicate areas where the consensus on some issues under the heading is to proceed with a political accord.

PREFACE

This is a product of a series of meetings on constitutional reform involving the federal, provincial and territorial governments and representatives of Aboriginal peoples.

These meetings were part of the Canada Round of constitutional renewal. On September 24, 1991, the government of Canada tabled in the federal Parliament a set of proposals for the renewal of the Canadian federation entitled "Shaping Canada's Future Together". These proposals were referred to a Special Joint Committee of the House of Commons and the Senate which traveled across Canada seeking views on the proposals. The Committee received 3,000 submissions and listened to testimony from 700 individuals.

During the same period, all provinces and territories created forums for public consultation on constitutional matters. These forums gathered reaction and advice with a view to producing recommendations to their governments. In addition, Aboriginal peoples were consulted by national and regional Aboriginal organizations.

An innovative forum for consultation with experts, advocacy groups and citizens was the series of six televised national conferences that took place between January and March of 1992.

Shortly before the release of the report of the Special Joint Committee on a Renewed Canada, the Prime Minister invited representatives of the provinces and territories and Aboriginal leaders to meet with the federal Minister of Constitutional Affairs to discuss the report.

At this initial meeting, held March 12, 1992 in Ottawa, participants agreed to proceed with a series of meetings with the objective of reaching consensus on a set of constitutional amendments. It was agreed that participants would make best efforts to reach consensus before the end of May, 1992 and that there would be no unilateral actions by any governments while this process was under way. It was subsequently agreed to extend this series of meetings into June, then into July.

To support their work, the heads of delegation agreed to establish a Coordinating Committee, composed of senior government officials and representatives of the four Aboriginal organizations. This committee, in turn, created four working groups to develop options and recommendations for consideration by the heads of delegation.

Recommendations made in the report of the Special Joint Committee on a Renewed Canada served as the basis of discussion, as did the recommendations of the various provincial and territorial consultations and the consultations with Aboriginal peoples. Alternatives and modifications to the proposals in these reports have been the principal subject of discussion at the multilateral meetings.

Including the initial session in Ottawa, there were twenty-seven days of meetings among the heads of delegation, as well as meetings of the Coordinating Committee and the four working groups. The schedule of the meetings during this first phase of meetings was:

March 12	Ottawa
April 8 and 9	Halifax
April 14	Ottawa
April 29 and 30	Edmonton
May 6 and 7	Saint John
May 11, 12 and 13	Vancouver
May 20, 21 and 22	Montreal
May 26, 27, 28, 29 and 30	Toronto
June 9, 10 and 11	Ottawa
June 28 and 29	Ottawa
July 3	Toronto
July 6 and 7	Ottawa

Following this series of meetings, the Prime Minister of Canada chaired a number of meetings of First Ministers, in which the Government of Quebec was a full participant. These include:

August 4	Harrington Lake
August 10	Harrington Lake
August 18, 19, 20, 21 and 22	Ottawa
August 27 and 28	Charlottetown

Organizational support for the full multilateral meetings has been provided by the Canadian Intergovernmental Conferences Secretariat.

In the course of the multilateral discussions, draft constitutional texts have been developed wherever possible in order to reduce uncertainty or ambiguity. In particular, a rolling draft of legal text was the basis of the discussion of issues affecting Aboriginal peoples. These drafts would provide the foundation of the formal legal resolutions to be submitted to Parliament and the legislatures.

In areas where the consensus was not unanimous, some participants chose to have their dissents recorded. Where requested, these dissents have been recorded in the chronological records of the meetings but were not recorded in this summary document.

Asterisks in the text that follows indicate areas where the consensus is to proceed with a political accord.

I: UNITY AND DIVERSITY

A: PEOPLE AND COMMUNITIES

1. Canada Clause

A new clause should be included as section 2 of the Constitution Act, 1867 that would express fundamental Canadian values. The Canada Clause would guide the courts in their future interpretation of the entire Constitution, including the Canadian Charter of Rights and Freedoms.

The Constitution Act, 1867 is amended by adding hereto, immediately after section 1 thereof, the following section:

"2. (1) The Constitution of Canada, including the Canadian Charter of Rights and Freedoms, shall be interpreted in a manner consistent with the following characteristics:

- (a) Canada is a democracy committed to a parliamentary and federal system of government and to the rule of law;
- (b) the Aboriginal peoples of Canada, being the first peoples to govern this land, have the right to promote their languages, cultures and traditions and to ensure the integrity of their societies, and their governments constitute one of the three orders of government in Canada;
- (c) Quebec constitutes within Canada a distinct society, which includes a French-speaking majority, a unique culture and a civil law tradition;
- (d) Canadians and their governments are committed to the vitality and development of official language minority communities throughout Canada;
- (e) Canadians are committed to racial and ethnic equality in a society that includes citizens from many lands who have contributed, continue to contribute, to the building of a strong Canada that reflects its cultural and racial diversity;
- (f) Canadians are committed to a respect for individual and collective human rights and freedoms of all people;
- (g) Canadians are committed to the equality of female and male persons; and
- (h) Canadians confirm the principle of the equality of the provinces at the same time as recognizing their diverse characteristics.

(2) The role of the legislature and government of Quebec to preserve and promote the distinct society of Quebec is affirmed.

(3) Nothing in this section derogates from the powers, rights or privileges of the Parliament of Canada, or of the legislatures or governments of the provinces, or of the legislative bodies or governments of the Aboriginal peoples of Canada, including any powers, rights or privileges relating to language and, for greater certainty, nothing in this section derogates from the aboriginal and treaty rights of the Aboriginal peoples of Canada."

2. Aboriginal Peoples and the Canadian Charter of Rights and Freedoms

The Charter provision dealing with Aboriginal peoples (section 25, the non-derogation clause) should be strengthened to ensure that nothing in the Charter abrogates or derogates from Aboriginal, treaty or other rights of Aboriginal peoples, and in particular any rights or freedoms relating to the exercise or protection of their languages, cultures or traditions.

3. Linguistic Communities in New Brunswick

A separate constitutional amendment requiring only the consent of Parliament and the legislature of New Brunswick should be added to the Canadian Charter of Rights and Freedoms. The amendment would entrench the equality of status of the English and French linguistic communities in New Brunswick, including the right to distinct educational institutions and such distinct cultural institutions as are necessary for the preservation and promotion of these communities. The amendment would also affirm the role of the legislature and government of New Brunswick to preserve and promote this equality of status.

B: CANADA'S SOCIAL AND ECONOMIC UNION

4. The Social and Economic Union

A new provision should be added to the constitution describing the commitment of the governments, Parliament and the legislatures within the federation to the principle of the preservation and development of Canada's social and economic union. The new provision, entitled the Social and Economic Union, should be drafted to set out a series of policy objectives underlying the social and the economic union, respectively. The provision should not be justiciable.

- providing throughout Canada a health care system that is comprehensive, universal, portable, publicly administered and accessible;
- providing adequate social services and benefice to ensure that all individuals resident in Canada have reasonable access to housing, food and other basic necessities;
- providing high quality primary and secondary education to all individuals resident in Canada and ensuring reasonable access to post secondary education;
- protecting the rights of workers to organize and bargain collectively; and,
- protecting, preserving and sustaining the integrity of the environment for present and future generations.
- The policy objectives set out in the provision on the economic union should include, but not be limited to:
 - working together to strengthen the Canadian economic union;
 - the free movement of persons, goods, services and capital;
 - the goal of full employment;
 - ensuring that all Canadians have a reasonable standard of living; and
 - ensuring sustainable and equitable development.

A mechanism for monitoring the Social and Economic Union should be determined by a First Minister's Conference.

A clause should be added to the Constitution stating that the Social and Economic Union does not abrogate or derogate from the Canadian Charter of Rights and Freedoms.

5. Economic Disparities, Equalization and Regional Development

Section 36 of the Constitution Act, 1982 currently commits Parliament and the Government of Canada and the governments and legislatures of the provinces to promote equal opportunities and economic development throughout the country and to provide reasonably comparable levels of public services to all Canadians. Subsection 36(2) currently commits the Canadian government to the principle of equalization payments. This section should be amended to read as follows:

Parliament and the Government of Canada are committed to making equalization payments so that provincial governments have sufficient revenues to provide reasonably comparable levels of public services at reasonably comparable levels of taxation.

Subsection 36(1) should be expanded to include the territories.

Subsection 36(1) should be amended to add a commitment to ensure the reasonably comparable economic infrastructures of a national nature in each province and territory.

The Constitution should commit the federal government to meaningful consultation with the provinces before introducing legislation relating to equalization payments.

A new Subsection 36(3) should be added to entrench the commitment of governments to the promotion of regional economic development to reduce economic disparities.

Regional development is also discussed in item 36 of this document.

6. The Common Market

Section 121 of the Constitution Act, 1867 would remain unchanged.

Detailed principals and commitments related to the Canadian Common Market are included in the political accord of August 28, 1992. First Ministers will decide on the best approach to implement these principles and commitments at a First Minister's Conference on the Economy. First Ministers would have the authority to create an independent dispute resolution agency and decide on it's role, mandate and composition. (*)

II: INSTITUTIONS

A: THE SENATE

7. An Elected Senate

The Constitution should be amended to provide that Senators are elected, either by the population of the provinces and territories of Canada or by the members of their provincial or territorial legislative assemblies.

Federal legislation should govern Senate elections, subject to the constitutional provision above and constitutional provisions requiring that elections take place at the same time as elections to the House of Commons and provisions respecting eligibility and mandate of senators. Federal legislation would be sufficiently flexible to allow provinces and territories to provide for gender equality in the composition of the Senate.

Matters should be expedited in order that Senate elections be held as soon as possible, and, if feasible, at the same time as the next federal general election for the House of Commons.

8. An Equal Senate

The Senate should initially total 62 Senators and should be composed of six Senators from each province and one Senator from each territory.

9. Aboriginal Peoples' Representation in the Senate

Aboriginal representation in the Senate should be guaranteed in the Constitution. Aboriginal Senate seats should be additional to provincial and territorial seats, rather than drawn from any province or territory's allocation of Senate seats.

Aboriginal Senators should have the same role and powers as other Senators, plus a possible double majority power in relation to certain matters materially affecting Aboriginal people. These issues and other details relating to Aboriginal representation in the Senate (numbers, distribution, method of selection) will be discussed further by governments and the representatives of the Aboriginal peoples in the early autumn of 1992. (*)

10. Relationship to the House of Commons

The Senate should not be a confidence chamber. In other words, the defeat of government-sponsored legislation by the Senate would not require the government's resignation.

11. Categories of Legislation

There should be four categories of legislation:

- 1) Revenue and expenditure bills ("supply bills");
- 2) Legislation materially affecting French language and French culture;
- 3) Bills involving fundamental tax policy changes directly related to natural resources;
- 4) Ordinary legislation (any bill not falling into one of the first three categories).

Initial classification of bills should be by the originator of the bill. With the exception of legislation affecting French culture (see item 14), appeals should be determined by the Speaker of the House of Commons, following consultation with the Speaker of the Senate.

12. Approval of Legislation

The Constitution should oblige the Senate to dispose of any bills approved by the House of Commons, within thirty sitting days of the House of Commons, with the exception of revenue and expenditure bills.

Revenue and expenditure bills would be subject to a 30 calendar-day suspense veto. If a bill is defeated or amended by the Senate within this period, it could be re-passed by a majority vote in the House of Commons on a resolution.

Bills that materially affect French language culture would require approval by a majority of Senators voting and by a majority of the Francophone Senators voting. The House of Commons would not be able to override the defeat of a bill in this category by the Senate.

Bills that involve fundamental tax policy changes directly related to natural resources would be defeated if a majority of Senators voting cast their votes against the bill.

The Senate should have the powers set out in this Consensus Report. There would be no change to the Senate's current role in approving constitutional amendments. Subject to the Consensus Report, Senate powers and procedures should mirror those in the House of Commons.

The Senate should continue to have the capacity to initiate bills, except for money bills.

If any bill initiated and passed by the senate is amended or rejected by the House of Commons, a joint sitting process should be triggered automatically.

The House of Commons should be obliged to dispose of legislation approved by the Senate within a reasonable time limit.

13. Revenue and Expenditure Bills

In order to preserve Canada's parliamentary traditions, the Senate should not be able to block the routine flow of legislation relating to taxation, borrowing and appropriation.

Revenue and expenditure bills ("supply bills") should be defined as only those matters involving borrowing, the raising of revenue and appropriation as well as matters subordinate to these issues. This definition should exclude fundamental policy changes to the tax system (such as the Goods and Services Tax and the National Energy Program).

14. Double Majority

The originator of a bill should not be responsible for designating whether it materially affects French language or French culture. Each designation should be subject to appeal to the Speaker of the Senate under rules to be established by the Senate. These rules should be designed to provide adequate protection to Francophones.

On entering the Senate, Senators should be required to declare whether they are Francophones for the purpose of the double majority voting rule. Any process for challenging these declarations should be left to the rules of the Senate.

15. Ratification of Appointments

The Constitution should specify that the Senate ratify the appointment of the Governor of the Bank of Canada.

The Constitution should also be amended to provide the Senate with a new power to ratify other key appointments made by the federal government.

The Senate should be obliged to deal with any proposed appointments within thirty sitting-days of the House of Commons.

The appointments that would be subject to Senate ratification, including the heads of the national cultural institutions and the heads of the federal regulatory boards and agencies, should be set out in specific federal legislation rather than the Constitution. The federal government's commitment to table such legislation should be recorded in a political accord. (*)

An appointment subject to ratification would be rejected if a majority of Senators voting cast their votes against it.

16. Eligibility for Cabinet

Senators should not be eligible for Cabinet posts.

B. THE SUPREME COURT

17. Entrenchment in the Constitution

The Supreme Court should be entrenched in the Constitution as the general court of appeal for Canada.

18. Composition

The Constitution should entrench the current provision of the Supreme Court Act, which specifies that the Supreme Court is to be composed of nine members, of whom three must have been admitted to the bar of Quebec (civil law bar).

19. Nominations and Appointments

The Constitution should require the federal government to name judges from lists submitted by the governments of the provinces and territories. A provision by the Constitution for the appointment of interim judges if a list is not submitted on a timely basis or no candidate is acceptable.

20. Aboriginal Peoples' Role

The structure of the Supreme Court should not be modified in this round of constitutional discussions. The role of Aboriginal peoples in relation to the Supreme Court should be recorded in a political accord and should not be on the agenda of a future First Minister's Conference on Aboriginal issues. (*)

Provincial and territorial governments should develop a reasonable process for consulting representatives of the Aboriginal peoples of Canada in the preparation of lists of candidates to fill vacancies on the Supreme Court. (*)

Aboriginal groups should retain the right to make representations to the federal government respecting candidates to fill vacancies on the Supreme Court. (*)

The federal government should examine, in consultation with Aboriginal groups, the proposal that an Aboriginal Council of Elders be entitled to make submissions to the Supreme Court when the court considers Aboriginal issues. (*)

C. HOUSE OF COMMONS

21. Composition of the House of Commons

The composition of the House of Commons should be adjusted to better reflect the principle of representation by population. The adjustment should include an initial increase in the House of Commons to 337 seats, to be made at the time Senate reform comes into affect. Ontario and Quebec would each be assigned eighteen additional seats, British Columbia four additional seats, and Alberta two additional seats, with boundaries to be developed using the 1991 census.

An additional special Canada-wide redistribution of seats should be conducted following the 1996 census, aimed at assuring that, in the first subsequent general election, no province will have fewer than 95% of the House of Commons seats it would receive under strict representation-by-population. Consequently, British Columbia and Ontario would each be assigned 3 additional seats and Alberta 2 additional seats. As a result of this special adjustment, no province or territory will lose seats, nor will a province or territory which has achieved full representation-by-population have a smaller share of House of Commons seats than its share of the total population in the 1996 census.

The redistribution based on the 1996 and all future redistributions should be governed by the following constitutional provisions:

- (a) a guarantee that Quebec would be assigned no fewer than 25 percent of the seats in the House of Commons;
- (b) The current Section 41(b) of the Constitution Act, 1982, the "fixed floor", would be retained;
- (c) Section 51A of Constitution Act, 1867, the "rising floor", would be repealed;
- (d) A new provision that would ensure that no province could have fewer Commons seats than another province with a smaller population, subject to the provision in item (a) above;

(e) The current provision that allocates two seats to the Northwest Territories and one seat to Yukon would be retained.

A permanent formula should be developed and section 51 of the Constitution Act, 1867 should be adjusted to accommodate demographic change, taking into consideration the principals suggested by the Royal Commission on Electoral Reform and Party Financing.

22. Aboriginal Peoples' Representation

The issue of Aboriginal representation in the House of Commons should be pursued by Parliament, in consultation with representatives of the Aboriginal peoples of Canada, after it has received the final report of the House of Commons Committee studying the recommendations of the Royal Commission on Electoral Reform and Party Financing. (*)

D: FIRST MINISTERS' CONFERENCES

23. Entrenchment

A provision should be added to the Constitution requiring the Prime Minister to convene a First Ministers' Conference at least once a year. The agendas for these conferences should not be specified in the Constitution.

The leaders of the territorial governments should be invited to participate in any First Ministers' Conference convened pursuant to this constitutional provision. Representatives of the Aboriginal peoples of Canada should be invited to participate in discussions on any item on the agenda of a First Ministers' Conference that directly affects the Aboriginal peoples. This should be embodied in a political accord. (*)

The role and responsibilities of First Ministers with respect to the federal spending power are outlined at item 25 of this document.

E: THE BANK OF CANADA

24. Bank of Canada

The Bank of Canada was discussed and the consensus was that this issue should not be pursued in this round, except for the consensus that the Senate should have a role in ratifying the appointment of its Governor.

III: ROLES AND RESPONSIBILITIES

25. Federal Spending Power

A provision should be added to the Constitution stipulating that the Government of Canada must provide reasonable compensation to the government of a province that chooses not to participate in a new Canada-wide shared-cost program that is established by the federal government in an area of exclusive provincial jurisdiction, if that province carries on a program or initiative that is compatible with the national objectives.

A framework should be developed to guide the use of the federal spending power in all areas of exclusive provincial jurisdiction. Once developed, the framework could become a multilateral agreement that would receive constitutional protection using the mechanism described in Item 26 of this report. The framework should ensure that when the federal spending power is used in areas of exclusive provincial jurisdiction, it should:

(a) contribute to the pursuit of national objectives;

- (b) reduce overlap and duplication;
- (c) not distort and should respect provincial priorities; and
- (d) ensure equality of treatment of the provinces, while recognizing their different needs and circumstances.

The Constitution should commit First Ministers to establishing such a framework at a future conference of First Ministers. Once it is established, First Ministers would assume a role in annually reviewing progress in meeting the objectives set out in the framework.

A provision should be added (as Section 106A(3)) that would ensure that nothing in the section that limits the federal spending power affects the commitments of Parliament and the Government of Canada that are set out in Section 36 of the Constitution Act, 1982.

26. Protect of Intergovernmental Agreements

The Constitution should be amended to provide a mechanism to ensure that designated agreements between governments are protected from unilateral change. This would occur when Parliament and the legislatures(s) enact laws approving the agreement.

Each application of the mechanism would cease to have an effect after a maximum of five years but could be renewed by a vote of Parliament and the legislatures(s) readopting similar legislation. Governments of Aboriginal peoples should have access to this mechanism. The provision should be available to protect both bilateral and multilateral agreements among federal, provincial and territorial governments, and the governments of Aboriginal peoples. A government negotiating an agreement should be accorded equality of treatment in relation to any government which has already concluded an agreement, taking into account different needs and circumstances.

It is the intention of governments to apply this mechanism to future agreements related to the Canada Assistance Plan. (*)

27. Immigration

A new provision should be added to the constitution committing the Government of Canada to negotiate agreements with the provinces relating to immigration.

The Constitution should oblige the federal government to negotiate and conclude within a reasonable time an immigration agreement at the request of any province. A government negotiating an agreement should be accorded equality of treatment in relation to any government which has already concluded an agreement, taking into account different needs and circumstances.

28. Labour Market and Training

Exclusive federal jurisdiction for unemployment insurance, as set out in Section 91(2A) of the Constitution Act, 1867 should not be altered. The federal government should retain exclusive jurisdiction for income support and its related services delivered through the Unemployment Insurance System. Federal spending on job creation programs should be protected through a constitutional provision or a political accord. (*)

Labour market development and training should be identified in Section 92 of the Constitution as a matter of exclusive provincial jurisdiction. Provincial legislatures should have the authority to constrain federal spending that is directly related to labour market development and training. This should be accomplished through justiciable intergovernmental agreements designed to meet the circumstances of each province.

At the request of a province, the federal government would be obligated to withdraw from any and all training activities, except Unemployment Insurance. The federal government should be required to negotiate and conclude agreements to provide reasonable compensation to provinces requesting that the federal government withdraw.

The Government of Canada and the government of the province that requested the federal government to withdraw should conclude agreements within a reasonable time.

Provinces negotiating agreements should be accorded equality of treatment with respect to terms and conditions of agreements in relation to any other province that has already concluded an agreement, taking into account the different needs and circumstances of the provinces.

The federal, provincial, and territorial governments should commit themselves in a political accord to enter into administrative arrangements to improve efficiency and client service and insure federal coordination of federal Unemployment Insurance employment functions. (*)

As a safeguard, the federal government should be required to negotiate and conclude an agreement within a reasonable time, at the request of any province not requesting the federal government to withdraw, to maintain its labour market development and training programs and activities in that province. A similar safeguard should be available to the territories.

There should be a constitutional provision for an ongoing federal role in the establishment of national policy objectives for the national aspects of labour market development. National labour market policy objectives would be established through a process which could be set out in the Constitution including the obligation for presentation to Parliament for debate. Factors to be considered in the establishment of national policy objectives could include items such as national economic conditions, national labour market requirements, international labour market trends and changes in international economic conditions. In establishing national policy objectives, the federal government would take into account the different needs and circumstances of the provinces; and there would be a provision, in the constitution or in a political accord, committing the federal, provincial and territorial governments to support the development of common occupational standards, in consultation with employer and employee groups. (*)

Provinces that negotiated agreements to constrain the federal spending power should be obliged to ensure that their labour market development programs are compatible with the national policy objectives, in the context of different needs and circumstances.

Considerations of service to the public in both official languages should be included in a political accord and be discussed as part of the negotiation of bilateral agreements. (*)

The concerns of Aboriginal peoples in this field will be dealt with through the mechanisms set out in item 40 below.

29. Culture

Provinces should have exclusive jurisdiction over cultural matters within the provinces. This should be recognized through an explicit constitutional amendment that also recognizes the continuing responsibility of the federal government in Canadian cultural matters. The federal government should retain responsibility for national cultural institutions. The Government of Canada commits to negotiate cultural agreements with provinces in recognition of their lead responsibility for cultural matters within the province and to ensure that the federal government and the province work in harmony. These changes should not alter the federal fiduciary responsibility for Aboriginal people. The non-derogation provisions for Aboriginal peoples set out in item 40 of this document will apply to culture.

30. Forestry

Exclusive provincial jurisdiction over forestry should be recognized and clarified through an explicit constitutional amendment.

Provincial legislatures should have the authority to constrain federal spending that is directly related to forestry.

This should be accomplished through justiciable intergovernmental agreements, designed to meet the specific circumstances of each province. The mechanism used would be the one set out in item 26 of this document, including a provision for equality of treatment with respect to terms and conditions. Considerations of service to the public in both official languages should be considered as part of such agreements. (*)

Such an agreement would set the terms for federal withdrawal, including the level and form of financial resources to be transferred. In addition, a political accord could specify the form the compensation would take (i.e. cash transfers, tax points, or others)(*). Alternatively, such an agreement could require the federal government to maintain its spending in that province. A similar safeguard should be available to the territories. The federal government should be obliged to negotiate and conclude such an agreement within a reasonable time.

These changes and the ones set out in items 31, 32, 33, 34 and 35 should not alter the federal fiduciary responsibility for Aboriginal people. The provisions set out in item 40 would apply.

31. Mining

Exclusive provincial jurisdiction over mining should be recognized and clarified through an explicit constitutional amendment and the negotiation of federal-provincial agreements. This should be done in the same manner as set out above with respect to forestry. (*)

32. Tourism

Exclusive provincial jurisdiction over tourism should be recognized and clarified through an explicit constitutional amendment and the negotiation of federal-provincial agreements. This should be done in the same manner as set out above with respect to forestry. (*)

33. Housing

Exclusive provincial jurisdiction over housing should be recognized and clarified through an explicit constitutional amendment and the negotiation of federal-provincial agreements. This should be done in the same manner as set out above with respect to forestry. (*)

34. Recreation

Exclusive provincial jurisdiction over recreation should be recognized and clarified through an explicit constitutional amendment and the negotiation of federal-provincial agreements. This should be done in the same manner as set out above with respect to forestry. (*)

35. Municipal and Urban Affairs

Exclusive provincial jurisdiction over municipal and urban affairs should be recognized and clarified through an explicit constitutional amendment and the negotiation of federal-provincial agreements. This should be done in the same manner as set out above with respect to forestry. (*)

36. Regional Development

In addition to the commitment to regional development to be added to Section 36 of the Constitution Act, 1982 (described in item 5 of this document), a provision should be added to the Constitution that would oblige the federal government to negotiate an agreement at the request of any province with respect to regional development. Such agreements could be protected under the provision set out in item 26 ("Protection of Intergovernment Agreements"). Regional development should not become a separate head of power in the constitution.

37. Telecommunications

The federal government should be committed to negotiate agreements with the provincial governments to coordinate and harmonize the procedures of their respective regulatory agencies in this field. Such agreements could be protected under the provision set out in item 26 ("Protection of Intergovernment Agreements").

38. Federal Power of Disallowance and Reservation

This provision of the Constitution should be repealed. Repeal requires unanimity.

39. Federal Declaratory Power

Section 92(10)(c) of the Constitution Act, 1867 permits the federal government to declare a "work" to be for the general advantage of Canada and bring it under the legislative jurisdiction of Parliament. This provision should be amended to ensure that the declaratory power can only be applied to new works or rescinded with respect to past declarations with the explicit consent of the province(s) in which the work is situated. Existing declarations should be left undisturbed unless all of the legislatures affected wish to take action.

40. Aboriginal Peoples' Protection Mechanism

There should be a general non-derogation clause to ensure that division of powers amendments will not affect the rights of the Aboriginal peoples and the jurisdictions and powers of governments of Aboriginal peoples.

IV: FIRST PEOPLES

Note: References to the territories will be added to the legal text with respect to this section, except where clearly inappropriate. Nothing in the amendments would extend the powers of the territorial legislatures.

A. THE INHERENT RIGHT OF SELF-GOVERNMENT

41. The Inherent Right of Self-Government

The Constitution should be amended to recognize that the Aboriginal peoples of Canada have the inherent right of self-government within Canada. This right should be placed in a new section of the Constitution Act, 1982, section 35.1(1).

The recognition of the inherent right of self-government should be interpreted in light of the recognition of Aboriginal governments as one of three orders of government in Canada.

A contextual statement should be inserted in the Constitution, as follows:

The exercise of the right of self-government includes authority of the duly constituted legislative bodies of the Aboriginal peoples, each within its own jurisdiction:

(a) to safeguard and develop their languages, cultures, economies, identities, institutions and traditions;
and,

(b) to develop, maintain and strengthen their relationship with their lands, waters and environment

so as to determine and control their developments as peoples according to their own values and priorities and ensure the integrity of their societies.

Before making any final determination of an issue arising from the inherent right of self-government, a court or tribunal should take into account the contextual statement referred to above, should enquire into the efforts that have been made to resolve the issue through negotiations and should be empowered to order the parties to take such steps as are appropriate in the circumstances to effect a negotiated resolution.

42. Delayed Justiciability

The inherent right of self-government should be entrenched in the Constitution. However, its justiciability should be delayed for a five-year period through constitutional language and a political accord. (*)

Delaying the justiciability of the right should be coupled with a constitutional provision which would shield Aboriginal rights.

Delaying the justiciability of the right will not make the right contingent and will not affect existing Aboriginal and treaty rights.

The issue of special courts or tribunals should be on the agenda of the First Ministers' Conference on Aboriginal Constitutional matters referred to in item 53. (*)

43. Charter Issues

The Canadian Charter of Rights and Freedoms should apply immediately to governments of Aboriginal peoples.

A technical change should be made to the English text of Sections 3, 4 and 5 of the Canadian Charter of Rights and Freedoms to ensure that it corresponds to the French text.

The legislative bodies of Aboriginal peoples should have access to section 33 of the Constitution Act, 1982 (the notwithstanding clause) under conditions that are appropriate to the circumstances of Aboriginal peoples and their legislative bodies.

44. Land

The specific constitutional provision on the inherent right and the specific constitutional provision on the commitment to negotiate should not create new Aboriginal rights to land or derogate from existing aboriginal or treaty rights to land, except as provided for in self-government agreements.

B: METHOD OF EXERCISE OF THE RIGHT

45. Commitment to Negotiate

There should be a constitutional commitment by the federal and provincial governments and the Indian, Inuit and Metis peoples in the various regions and communities of Canada to negotiate in good faith with the objective of concluding agreements elaborating the relationship between Aboriginal governments and the other orders of

government. The negotiations would focus on the implementations of the right of self-government including issues of jurisdiction, lands and resources, and economic and fiscal arrangements.

46. The Process of Negotiation

Political Accord on Negotiation and Implementation

- A political accord should be developed to guide the process of self-government negotiations. (*)

Equity of Access

- All Aboriginal peoples of Canada should have equitable access to the process of negotiations.

Trigger for Negotiations

- Self-government negotiations should be initiated by the representatives of Aboriginal peoples when they are prepared to do so.

Provision for Non-Ethnic Governments

- Self-government negotiations should take into consideration the different circumstances of the various Aboriginal peoples.

Provision for Agreements

- Self-government agreements should be set out in future treaties, including land claims agreements or amendments to existing treaties, including land claims agreements. In addition, self-government agreements could be set out in other agreements which may contain a declaration that the rights of Aboriginal peoples are treaty rights, within the meaning of Section 35(1) of the Constitution Act, 1982.

Ratification of Agreements

- There should be an approval process for governments and Aboriginal peoples for self-government agreements, involving Parliament, the legislative assemblies of the relevant provinces and/or territories and the legislative bodies of the Aboriginal peoples. This principle should be expressed in the ratification procedures set out in the specific self-government agreements.

Non-Derogation Clause

- There should be an explicit statement in the Constitution that the commitment to negotiate does not make the right of self-government contingent on negotiations or in any way affect the justiciability of the right of self-government.

Dispute Resolution Mechanism

- To assist the negotiation process, a dispute resolution mechanism involving mediation and arbitration should be established. Details of this mechanism should be set out in a political accord. (*)

47. Legal Transition and Consistency of Laws

A constitutional provision should ensure that federal and provincial laws will continue to apply until they are displaced by laws passed by governments of Aboriginal peoples pursuant to their authority.

A constitutional provision should ensure that a law passed by a government of Aboriginal peoples, or an assertion of its authority based on the inherent right provision may not be inconsistent with those laws which are essential to the preservation of peace, order and good government in Canada. However, this provision would not extend the legislative authority of Parliament or of the legislatures of the provinces.

48. Treaties

With respect to treaties with Aboriginal peoples, the Constitution should be amended as follows:

- treaty rights should be interpreted in a just, broad and liberal manner taking into account the spirit and intent of the treaties and the context in which specific treaties were negotiated;
- the Government of Canada should be committed to establishing and participating in good faith in a joint process to clarify or implement treaty rights, or to rectify terms of treaties when agreed to by the parties. The governments of the provinces should also be committed, to the extent that they have jurisdiction, to participation in the above treaty process when invited by the government of Canada and the Aboriginal peoples concerned or when specified in a treaty;
- participants in this process should have regard, among other things and where appropriate, to the spirit and intent of the treaties as understood by Aboriginal peoples. It should be confirmed that all Aboriginal peoples that possess treaty rights should have equitable access to this treaty process;
- it should be provided that these treaty amendments shall not extend the authority of any government or legislature, or affect the rights of Aboriginal peoples not party to the treaty concerned.

C. ISSUES RELATED TO THE EXERCISE OF THE RIGHT

49. Equity of Access to Section 35 Rights

The Constitution should provide that all of the Aboriginal peoples of Canada have access to those Aboriginal and treaty rights recognized and affirmed in Section 35 of the Constitution Act, 1982 that pertain to them.

50. Financing

Matters relating to the financing of governments of Aboriginal peoples should be dealt with in a political accord. The accord would commit the governments of Aboriginal peoples to:

- promoting equal opportunities for the well-being of all Aboriginal peoples;
- furthering economic, social and cultural development and employment opportunities to reduce disparities in opportunities among Aboriginal peoples and between Aboriginal peoples and other Canadians; and
- providing essential public services at levels reasonably comparable to those available to other Canadians in the vicinity.

It would also commit federal and provincial governments to the principle of providing the governments of Aboriginal peoples with fiscal or other resources, such as land, to assist those governments to govern their own affairs and to meet the commitments listed above, taking into account the levels of services provided to other Canadians in the vicinity and the fiscal capacity of governments of Aboriginal peoples to raise revenues from their own sources.

The issues of financing and its possible inclusion in the Constitution should be in the agenda of the first Ministers' Conference on Aboriginal Constitutional Matters referred to in item 53. (*)

51. Affirmative Action Programs

The Constitution should include a provision which authorizes governments of Aboriginal peoples to undertake affirmative action programs for social and economically disadvantaged individuals or groups and programs for the advancement of Aboriginal languages and cultures.

52. Gender Equality

Section 35(4) of the Constitution Act, 1982, which guarantees existing Aboriginal and treaty rights equally to male and female persons should be retained. The issue of gender equality should be on the agenda of the first Ministers' Conference on Aboriginal Constitutional Matters referred to under item 53. (*)

53. Future Aboriginal Constitutional Process

The Constitution should be amended to provide for four future First Ministers' Conferences on Aboriginal Constitutional Matters beginning no later than 1996, and following every two years thereafter. These conferences would be in addition to any other First Ministers' Conferences required by the Constitution. The agendas of these conferences would include items identified in this report and items requested by Aboriginal peoples.

54. Section 91(24)

For greater certainty, a new provision should be added to the Constitution Act, 1867 to ensure that Section 91(24) applies to Aboriginal peoples.

The new provision would not result in a reduction of existing expenditures by governments on Indians and Inuit or alter the fiduciary and treaty obligations of the federal government for Aboriginal peoples. This would be reflected in a political accord. (*)

55. Metis in Alberta/Section 91(24)

The Constitution should be amended to safeguard the legislative authority of the government of Alberta for the Metis and Metis settlement lands. There was agreement to a proposed amendment to the Alberta Act that would constitutionally protect the status of the land held in fee simple by the Metis Settlements General Council under letters patent from Alberta.

56. Metis Nation Accord (*)

The federal government, the provinces of Ontario, Manitoba, Saskatchewan, Alberta, British Columbia and Metis National Council have agreed to enter into a legally binding, justiciable and enforceable accord on Metis Nation issues. Technical drafting of the accord is being completed. The Accord sets out the obligations of the federal and provincial governments and the Metis Nation.

The Accord commits governments to negotiate: self-government agreements; lands and resources; the transfer of the portion of Aboriginal programs and services available to Metis; and cost sharing arrangements relating to Metis institutions, programs and services.

Provinces and the federal government agree not to reduce existing expenditures on Metis and other Aboriginal people as a result of the Accord or as a result of an amendment to Section 91(24). The Accord defines the Metis for the purpose of the Metis Nation Accord and commits governments to enumerate and register the Metis Nation.

V: THE AMENDING FORMULA

Note: All the following changes to the amending formula require the unanimous agreement of Parliament and the provincial legislatures.

57. Changes to National Institutions

Amendments to provisions of the Constitution related to the senate should require unanimous agreement of Parliament and the provincial legislatures, once the current set of amendments affecting the House of Commons, including Quebec's guarantee of 25 percent of the seats in the House of Commons, and amendments which can now be made under Section 42 should also require unanimity.

Sections 41 and 42 of the Constitution Act, 1982 should be amended so that the nomination and appointment process of Supreme Court judges would remain subject to the general (7/50) amending procedure. All other matters related to the Supreme Court, including its entrenchment, its role as the general court of appeal and its composition, would be matters requiring unanimity.

58. Establishment of New Provinces

The current provisions of the amending formula governing the creation of new provinces should be rescinded. They should be replaced by the pre-1982 provisions allowing the creation of new provinces through an Act of Parliament, following consultation with all of the existing province at a First Ministers' Conference. New provinces should not have a role in the amending formula without the unanimous consent of all the provinces and the federal government. Territories that become provinces could not lose Senators or members of the House of Commons.

The provision now contained in Section 42(1)(e) of the Constitution Act, 1982 with respect with the extension of provincial boundaries into the Territories should be repealed and replaced by the Constitution Act, 1871, modified in order to require the consent of the Territories.

59. Compensation for Amendments that Transfer Jurisdiction

Where an amendment is made under the general amending formula that transfers legislative powers from provincial legislatures to Parliament, Canada should provide reasonable compensation to any province that opts out of the amendment.

60. Aboriginal Consent

There should be Aboriginal consent to future constitutional amendments that directly refer to the Aboriginal peoples. Discussions are continuing on the mechanism by which this consent would be expressed with a view to agreeing on a mechanism prior to the introduction in Parliament of formal resolutions amending the Constitution.

VI: OTHER ISSUES

Other constitutional issues were discussed during the multilateral meetings. The consensus was not pursue the following issues:

- personal bankruptcy and insolvency
- intellectual property
- interjurisdictional immunity
- inland fisheries
- marriage and divorce
- residual power

- legislative interdelegation
- changes to the "notwithstanding clause"
- Section 96 (appointment of judges)
- Section 125 (taxation of federal and provincial governments)
- Section 92A (export of natural resources)
- requiring notice for changes to federal legislation respecting equalization payments
- property rights
- implementation of international treaties

Other issues were discussed but were not finally resolved, among which were:

- requiring notice for changes to federal legislation respecting Established Programs Financing
- establishing in a political accord a formal federal-provincial consultation process with regard to the negotiation of international treaties and agreements
- Aboriginal participation in intergovernmental agreements respecting the division of powers
- establishing a framework for compensation issues with respect to labour market development and training
- consequential amendments related to Senate reform, including by-elections
- any other consequential amendments required by changes recommended in this report

DOCUMENT 10

AVANTPROJETE DE LLEI SOBRE LA SOBIRANIA DEL QUEBEC (1995)

Presentació

En aquest document reproduïxo la traducció al català de l'Avantprojecte de Llei sobre la Sobirania del Quebec, feta pública pel govern sobiranista de Jacques Parizeau. Es tracta d'un document breu, on no hi ha ni prèambol, i la referència a una possible associació amb el Canadà es fa en uns termes pràcticament retòrics. També s'hi preveu l'elaboració d'una nova constitució, la integritat del territori, la consecució de la ciutadania quebequesa, el manteniment del dòlar canadenc com a moneda, etc. Pel que fa a la seva entrada en vigor, s'estableix que es produirà un any després de la seva aprovació per referèndum, tret de si la pròpia Assemblea Nacional no fixa una data anterior. També es determina que si s'aprovava, havia de ser sotmesa a consulta popular i concretament s'especificava la pregunta a la qual els ciutadans havien de donar resposta.

Aquesta traducció va ser publicada inicialment en un article que vaig escriure a la **REVISTA DE CATALUNYA** número 93, corresponent al mes de febrer de 1995 i que es pot trobar a la bibliografia (**SORT:1995c:47-52**).

EL PARLAMENT DEL QUEBEC DECRETA EL QUE SEQUEIX:

De la sobirania

1. El Quebec és un país sobirà.

Associació econòmica

2. S'autoritza el govern a concloure amb el govern del Canadà que consisteix en el manteniment d'una associació econòmica entre el Quebec i el Canadà.

Un acord d'aquesta mena ha de ser aprovat per l'Assemblea Nacional, abans de ratificar-se.

Nova constitució

3. El govern, d'acord amb les modalitats, prescrites per l'Assemblea Nacional, ha de preveure l'elaboració d'un projecte de constitució per al Quebec i la seva aprovació.

Aquesta constitució ha d'incloure una carta de les llibertats i els drets de les persones. Ha de garantir a la comunitat angloparlant la preservació de la seva identitat i de les seves institucions. Igualment ha de reconèixer a les nacions autòctones el dret de governar-se en les terres que els pertanyen. Aquesta garantia i aquest reconeixement s'exerceixen bo i respectant la integritat del territori quebequés.

La constitució preveurà la descentralització de poders específics a les instàncies locals i regionals així com dels recursos fiscals i financers adients per a llur exercici.

Territori

4. El Quebec conserva les mateixes fronteres que les vigents a l'interior de la confederació canadencs en el moment de l'entrada en vigor de l'article 1.

Estén les seves competències sobre les zones marítimes i els territoris adjacents a les seves costes segons les modalitats i en les condicions previstes per les normes del dret internacional.

Ciudadania

5. És ciutadà quebequés tota persona que té la ciutadania canadencs i que es troba domiciliada al Quebec en el moment de l'entrada en vigor de l'article 1.

És igualment ciutadà quebequés tota persona que, després de l'entrada en vigor de l'article 1, neixi al Quebec o sigui nada a l'estranger de pare o mare de nacionalitat quebequesa.

La ciutadania quebequesa es pot també adquirir seguint les modalitats establertes per l'Assemblea Nacional.

La ciutadania quebequesa es pot acumular amb la del Canadà o de qualsevol altre país.

Moneda

6. El dòlar canadenc continua essent la moneda de curs legal al Quebec.

Tractats

7. El Quebec assumeix les obligacions i gaudeix dels drets continguts en els tractats dels quals el Canadà forma part i de les convencions internacionals a les quals el Canadà s'ha adherit, conformement a les normes del dret internacional.

Aliances internacionals

8. S'autoritza el govern a demanar l'admissió del Quebec al si de l'Organització de les Nacions Unides i dels altres organismes internacionals.

9. El Quebec pren les mesures requerides per romandre membre especialment del Commonwealth, de la Francophonie, de l'Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord, del Comandament de la Defensa Aeroespacial de l'Amèrica del Nord (NORAD), de l'Acord de Lluita Canvi-Amèrica (ALENA) i de l'Acord General sobre les Tarifes Duaneres i el Comerç (GATT).

Continuïtat de les lleis

10. Les lleis adoptades pel Parlament del Canadà vigents al Quebec en el moment de l'entrada en vigor de l'article 1, així com els reglaments que se n deriven, es mantenen en vigor fins que siguin modificats o derogats per l'Assemblea Nacional.

11. Les pensions i els suplements pagables a la gent gran es mantenen seguint els mateixos barems i condicions. Els permisos, llicències i autoritzacions que han estat emesos romanen en vigor fins al seu terme.

12. Els tribunals de jurisdicció civil o

criminal es mantenen i llurs jutges són confirmats en el càrrec i conserven llur autoritat. Les causes en instància es poden continuar fins a la seva vista. Tanmateix, la Cort d'Apel·lació del Quebec esdevé el tribunal de darrera instància fins a la institució d'una Cort Suprema per la nova Constitució prevista en l'article 3.

Els jutges de la Cort Federal i de la Cort Suprema del Canadà que provenen del Quebec esdevenen, si així ho volen, jutges de la Cort Superior i de la Cort d'Apel·lació del Quebec, respectivament.

13. El govern pot, bo i respectant les modalitats previstes per la llei, nomenar les persones i prendre totes les mesures necessàries per a facilitar l'aplicació de les lleis canadencs que es continuen aplicant en virtut de l'article 10. Les quantitats requerides per a l'aplicació d'aquestes lleis són obtingudes del fons consolidat dels ingressos.

En els nomenaments previstos en aquests articles, el govern ha de donar prioritat als, funcionaris i altres empleats del govern del Canadà o de les seves agències i organismes que restin al Quebec.

14. Fins que la nova Constitució prevista en l'article 3 entri en vigor, les lleis, les normes i les convencions que regeixen la constitució interna del Quebec i l'accés a les escoles angleses resten en vigor.

Divisió de béns i dels deutes

15. El govern pot concloure amb el govern del Canadà qualsevol acord referent a la divisió dels béns i dels deutes pertanyents al Canadà i a tota matèria susceptible de facilitar l'aplicació de la present llei.

Entrada en vigor

16. La present llei entrarà en vigor un any després de la seva aprovació per referèndum, llevat que l'Assemblea Nacional no en fixi una data anterior. Això no obstant, els articles 2, 3 i 15 entren en vigor l'endemà del dia en el qual la present llei sigui aprovada en referèndum.

17. La present llei és sotmesa a la consulta popular.

Només pot entrar en vigor si una majoria dels vots expressats pels electors en un referèndum celebrat seguint la llei sobre la consulta popular es pronuncii en favor de la següent qüestió: «Esteu a favor de la llei adoptada per l'Assemblea Nacional que declara la sobirania del Quebec? Sí o No.»

DOCUMENT 11

40 RECOMANACIONS DE LA COMISSIÓ NACIONAL SOBRE EL FUTUR DEL QUEBEC 1995

Presentació

Aquest document recull les 40 recomanacions que la Comissió Nacional sobre el futur del Quebec va presentar com a producte del seu treball i del de les 18 comissions regionals o sectorials que van portar a terme al llarg de la primera meitat de l'any 1995. Prenent com a base l'avantprojecte de llei sobre la Sobirania del Quebec -veure **Document 10**- els comissaris elaboraren aquest llistat de recomanacions derivades de les audiències públiques i les memòries que van rebre dels milers de ciutadans que van participar en aquest procés. Alguns dels aspectes rellevants que destaca d'aquesta recomanació són els següents: que l'assemblea constituent encarregada d'elaborar la nova constitució del Canadà, sigui composta pel mateix nombre d'homes que de dones; el reconeixement de la minoria anglòfona, dels autòctons i de les comunitats culturals; concreció dels aspectes referits a la unió econòmica amb el Canadà i possibilitat d'una unió política; descentralització del poder envers les regions; reforçament de Montreal com a gran metròpoli i fer de la ciutat de Quebec l'autèntica capital nacional; la sobirania també ha de comportar progrés social i ocupació per als ciutadans, és a dir, també ha de tenir una dimensió social ineludible, i, finalment, compromís de transparència i d'informar als ciutadans a tothora.

El text que reproduïxo, que no és altra que la traducció catalana de l'original, és l'annex a un article que vaig publicar per primera vegada a la **REVISTA DE CATALUNYA**, en el seu número 99, corresponent al mes de setembre de 1995, i que es pot trobar en la bibliografia general (**SORT:1995d:55-61**).

RECOMANACIONS DE LA COMISSIÓ NACIONAL SOBRE EL FUTUR DEL QUEBEC

Sobirania

La Comissió Nacional sobre el futur del Quebec:

1. Considera inacceptable i contrari als interessos superiors del Quebec la imposició de la Constitució de 1982, que ha creat una crisi política en la qual el Quebec s'ha vist abocat en contra de la seva voluntat. Considera que és urgent de resoldre aquesta situació i d'obrir vies a canvis importants.
2. Afirmar que la sobirania és l'única opció que pot satisfer les aspiracions col·lectives del quebequesos.
3. Recomanar que el projecte de llei sobre la sobirania precisi que el Quebec és un país de llengua francesa i que el Govern es compromet a assegurar la protecció i l'expansió de la cultura quebequesa.

La Declaració de Sobirania

4. La Comissió Nacional recomana que la declaració de sobirania reculli les demandes expressades i, particularment:
 - L'expressió de la nostra voluntat d'ésser els amos del nostre destí, d'habitar i de prosperar sobre un territori a Amèrica que ens pertany, diferents i distints en virtut de la nostra llengua, la nostra història, els nostres costums, i la nostra manera de ser, d'actuar i de pensar.
 - La competència exclusiva del nostre estat quant a legislar i recaptar impostos en el seu territori, d'actuar directament en l'escena internacional per a signar qualsevol tipus de tractats o

acords amb els altres estats sobirans i participar plenament en les institucions internacionals.

— El reconeixement del francès com a llengua comuna i oficial dels quebequesos.

— La protecció i la promoció dels drets intrínsecs i inalienables que són la llibertat, la justícia, la igualtat i la pau.

— El nostre compromís profund pels drets i les llibertats civils i polítiques, però també pels econòmics, socials i culturals.

— El nostre compromís també envers els deures i les responsabilitats individuals, així com envers els drets col·lectius de la comunitat.

— L'obligació de cadascú de respectar els drets i les llibertats d'altri.

— El respecte de la vida democràtica i de la vida familiar; la importància de l'educació i de la solidaritat social.

— La igualtat dels homes i les dones, la lluita contra la pobresa i l'exclusió social, el respecte al medi ambient i la solidaritat internacional.

— La preservació dels valors humans i espirituals heretats del passat i el desenvolupament dels nous valors creadors de civilització.

— Reconeixement del Quebec com un estat descentralitzat.

La Constitució

La Comissió Nacional recomana al Govern del Quebec:

5. La formació d'una Assemblea Constituent electa que tingui per mandat d'elaborar un projecte de Constitució; aquesta assemblea serà composta pel mateix nombre d'homes que dones.
6. Que la Constitució comporti, entre altres, els elements continguts en la

declaració de sobirania, una Carta dels Drets i Llibertats de la Persona i un reconeixement dels drets de la minoria angloparlant i de les nacions autoctones.

La cultura

La Comissió Nacional recomana al Govern del Quebec:

7. Que el Quebec sobirà faci ús de tots els mitjans a la seva disposició per a desenvolupar la cultura, es tracti d'exportacions, de la preservació i la promoció de béns culturals, del suport al desenvolupament cultural mitjançant, entre altres, una política de drets d'autor, de desenvolupament de les nostres indústries culturals, d'un increment de la influència internacional de la cultura del Quebec, de les autopistes de la informació, d'una implicació més important dels organismes locals en el desenvolupament de les regions, del desenvolupament de Quebec i Montréal com a capital i metròpoli cultural respectivament, així com a través del diàleg entre les comunitats culturals presents en el territori del Quebec.
8. Que creï un grup de treball encarregat d'estudiar l'ensenyament de la història a l'escola així com la seva difusió popular.

La nacionalitat

9. La Comissió Nacional recomana que el Govern del Quebec utilitzi en el seu projecte de llei el terme *nacionalitat* en lloc de *ciutadania*.

La minoria angloparlant

10. La Comissió Nacional recomana que la Constitució garanteixi a la comunitat angloparlant del Quebec la preservació de la seva identitat i dels seus drets històrics.

Els autoctons

La Comissió Nacional recomana que el Govern del Quebec:

11. Reconegui els drets dels autoctons i negociï amb ells tot respectant la Constitució, el territori i les lleis del Quebec.
12. Associï els habitants dels municipis i les regions implicats en tota negociació amb els autoctons.
13. Informi la població, i especialment els autoctons, del contingut de qualsevol acord susceptible de ser negociat, del desenvolupament de les negociacions i de llur resultat.
14. Ofereixi més informació sobre la situació dels autoctons, dels seus drets i demandes, i d'aquells aspectes de llei internacional que els concerneix.
15. Clarifiqui la seva percepció de les relacions que el Quebec haurà de mantenir amb la població autoctona.
16. La Comissió Nacional demana també als líders autoctons que siguin més perceptius a les preocupacions dels altres quebequesos. Segons el seu parer cap acord no serà durable si no hi ha la percepció que les dues parts s'hi comprometin.

Les comunitats culturals

17. La Comissió Nacional recomana al Govern del Quebec que incrementi el seu suport a les mesures d'acolliment dels immigrants, de l'aprenentatge de

la llengua francesa i de la història del Quebec.

La unió econòmica

18. La Comissió Nacional recomana al Govern que indiqui, en el projecte de llei, quines institucions comunes de gestió dels diversos aspectes de l'associació econòmica i monetària consideraria desitjables; entre les quals hauria de figurar un tribunal comú de resolució dels conflictes.

La unió política

La Comissió Nacional considera que, un cop aconseguida, la sobirania serà, per al Quebec, el senyal de l'inici d'una nova associació amb el Canadà que no exclourà, eventualment, una forma d'unió política.

19. La Comissió Nacional recomana que el Govern del Quebec i el projecte de llei indiquin que un Quebec sobirà podria proposar i negociar unes estructures polítiques comunes i mútuament avantajoses, si les condicions ho permetien.

El repartiment dels béns i del deute

La Comissió Nacional creu que el Quebec disposa d'un important poder de negociació sobre la qüestió dels béns i del deute. Per això recomana:

20. Que el govern anunciï la seva intenció de negociar sobre la seva justa part corresponent dels béns i del deute.
21. Que emfasitzi, en el marc d'una campanya d'informació, la recuperació dels actius per tal de presentar la ques-

tió del repartiment dels béns i del deute en la seva justa perspectiva, atès que el deute ha estat fins ara l'objecte únic de la discussió.

22. Que prevegi, en el marc de les seves negociacions d'estat a estat amb el Canadà, el repartiment dels arxius que corresponguin per dret al Quebec. El mateix procés haurà de ser establert per a la resta de béns patrimonials situats a l'exterior del Quebec i sobre els quals el Quebec sobirà considera que posseïx els drets.

Pensions i ingressos suplementaris

23. La Comissió Nacional recomana que, a més a més de les pensions i els suplementes pagables a la gent gran, el Govern del Quebec inclogui en el projecte de llei mesures que contemplin la resta de pagaments que el Govern Federal efectua als particulars.

Integració dels funcionaris federals

La Comissió Nacional recomana que el Govern del Quebec:

24. Garanteixi que els funcionaris federals residents al Quebec siguin integrats en la funció pública quebequesa.

25. Efectuï una declaració un cop efectuades consultes amb els sindicats federals i del Quebec implicats.

26. Reconeixi la regió de l'Otaouès com a tercer centre administratiu i hi mantingui una important presència.

27. Proveïxi a la regió de l'Otaouès del suport tècnic i financer necessari per a permetre-li de diversificar la seva economia.

Descentralització

La Comissió Nacional recomana que:

28. La constitució d'un Quebec sobirà indiqui clarament la importància de la descentralització com a fonament de l'organització política.

29. El procés de descentralització sigui executat i dut a la pràctica gradualment a través de mesures legislatives.

30. El Govern continuï les discussions amb tots els implicats per tal de determinar clarament els avantatges i els desavantatges dels diferents models de descentralització.

Montréal

Vist l'abast de la qüestió de la integració dels immigrants a Montréal i tenint en compte els nous poders referents a la llengua que el Quebec obtindrà un cop s'aconsegueixi la sobirania, la Comissió Nacional recomana que:

31. En el primer any, una comissió nacional d'investigació sigui constituïda per a estudiar la qüestió lingüística i la integració dels immigrants al Quebec, especialment a l'àrea de Montréal. La comissió serà encarregada de:

— Determinar la situació de la llengua francesa al Quebec i, particularment, a Montréal.

— Determinar els mitjans legals i constitucionals a la disposició del Quebec relatius a la llengua, especialment la seva capacitat d'establir un sistema escolar sobre línies lingüístiques.

— Recomana al Govern mesures específiques per a preservar i promoure el francès i, en particular, aturar el seu declivi a Montréal, tenint presents els drets de la minoria angloparlant.

Atès l'abast del declivi socio-econò-

mic de Montréal, la Comissió Nacional recomana al Govern de Quebec:

32. Que doni la màxima prioritat, en la seva política respecte a Montréal, a la lluita contra la pobresa i la marginació, a la creació d'ocupació, a la integració en el mercat de treball, a la formació ocupacional i al reciclatge per tal d'incrementar el desenvolupament.

33. Que revisi els acords fiscals vigents per tal de concedir els fons necessaris per a fer cara als majors reptes de Montréal i iniciar una reorganització dels poders regionals, amb l'objectiu de crear una veritable àrea metropolitana a l'entorn de la ciutat.

Ciutat de Quebec, la capital

La Comissió Nacional creu que:

34. És d'interès per al Quebec sobirà, el confirmar el paper de capdavantera que pretén atribuir a la capital i que per això cal dissenyar un pla ampli de desenvolupament per a la ciutat de Quebec.

— És important d'assegurar que la capital sigui el centre de les activitats governamentals.

Progrés social i ocupació

35. La Comissió Nacional dins l'objectiu d'assegurar la dignitat i la plena autonomia de tots els ciutadans, recomana al Govern del Quebec de crear les condicions apropiades per a elaborar i portar a terme una estratègia nacional de l'ocupació i la solidaritat social.

Aquesta estratègia comportarà, entre altres:

— Mesures d'increment de la capacitat de producció de les empreses mit-

jançant l'estimulació de la innovació, de la recerca i del desenvolupament.

— Increment del suport a l'empresariat local, als joves diplomats i als treballadors llicenciats, ajuda a la realització de projectes comunitaris, que emfasitzen la voluntat i la capacitat d'autoresponsabilitzar-se del seu desenvolupament.

— El desenvolupament de nous viuers d'ocupació per a aquells qui necessiten reintegrar-se en el mercat de treball o que hagin estat bescantats pel sistema escolar o el desenvolupament tecnològic.

— Una concertació per a acabar amb la precarietat de l'ocupació i promoure l'equitat salarial.

— El reconeixement de l'acció comunitària i del voluntariat com a aportacions essencials a la valorització de les competències personals i de la creació de xarxes de solidaritat.

— Una reflexió nacional i regional per tal d'introduir noves pràctiques socials basades en la solidaritat, tals com el repartiment del treball, la reducció del temps de treball i la revisió de la fiscalitat per a afavorir aquestes mesures.

Les organitzacions internacionals i els tractats

La Comissió Nacional:

36. Recomanar d'afegir en el projecte de llei sobre la Sobirania que el Quebec esdevé membre de l'Organització d'Estats Americans (OEA) i de l'Organització de Cooperació i Desenvolupament Econòmic (OCDE).

37. Donar suport al principi de la continuïtat quant a l'OTAN i al NO-RAD, ja que la continuïtat és necessària per al reconeixement ràpid i fàcil del

Quebec com a nou estat. Recomanar, no obstant això, portar a terme una consulta pública sobre el lloc del Quebec en aquestes aliances al moment de renovació d'aquests acords o en un termini màxim de cinc anys.

38. Recomanar de reconèixer la regió de l'Ottawa com la seu de les institucions encarregades de les relacions econòmiques entre el Quebec i el Canadà, així com dels acords d'abast continental.

Projecte social pel Quebec

39. Com que la sobirania ofereix al Quebec els mitjans per a revitalitzar-se pel seu compte i als quebequesos una oportunitat per a crear una societat més cohesionada, la Comissió Nacional recomana que el Govern faci una declaració pública, basada en consultes en la qual s'inclougui un projecte social per al Quebec del demà.

Informar els quebequesos

40. La Comissió Nacional també demana recomanar al Govern del Quebec que respongui a totes les qüestions claus exposades pels quebequesos durant el procés de consulta. Aquestes qüestions es refereixen al deute públic i a la capacitat del Quebec de reduir-lo i d'eliminar-lo, a la integritat territorial, i a la gestió, a través de les institucions apropiades, dels afers econòmics i polítics comuns amb el Canadà.

Diverses comissions han recomanat —la Comissió Nacional se'n fa ressò— que el Govern doni suport a una agència responsable de proporcionar informació que els ciutadans sol·licitin, distribuint

a través de diversos grups i associacions grups comunitaris etc. Per a assegurar les conclusions d'aquest report, i encoratjant una reflexió aprofundida en les institucions educatives, els sindicats, els sempre per un període de retroacció.

DOCUMENT 12

PROJECTE DE LLEI NÚM.1 LLEI SOBRE EL FUTUR DEL QUEBEC (1995)

Presentació

Aquest document reproduïx la traducció catalana del redactat final de l'anomenada (projecte de) Llei 1 sobre el Futur del Quebec. Es tracta d'un document cabdal, atès que és el que va ser sotmès a referèndum el 30 d'octubre de 1995, i que comptà amb el suport del 49.4% dels votants quebequesos (i l'oposició del 50.6% restant). El seu precedent directe és, òbviament, l'avantprojecte reproduït en el **Document 10**. Una comparació entre ambdós ens permet veure diferències clares motivades tant per les aportacions procedents de la Comissió Nacional sobre el futur del Quebec -**Document 11**- com per la signatura per part de tres partits polítics (Partit Quebequès, Bloc Quebequès i Acció Democràtica del Quebec), el 12 de juny de 1995, d'un acord en virtut del qual consensuaven un projecte comú d'accés a la sobirania i d'establiment d'una nova associació (*partenariat*) econòmica i política amb el Canadà.

El projecte de llei, a diferència de l'avantprojecte, també inclou unes notes explicatives i un preàmbul amb una solemne Declaració de Sobirania. De la part articulada, destaca també el fet que un cop el projecte de llei compti amb el suport dels quebequesos com a conseqüència d'una consulta popular, el govern quebequès estarà obligat a proposar al govern del Canadà la conclusió d'un tractat d'associació econòmica i política. Igualment també es detalla que l'òrgan encarregat d'elaborar la nova constitució del Quebec sobirà ha de ser una comissió constituent formada per igual nombre d'homes i de dones, així com per una majoria de no-parlamentaris i comprendrà quebequesos d'orígens i ambients diversos.

El document que reproduïxo ha estat extret de l'annex del llibre que en el seu moment vaig publicar i que figura en la bibliografia de la recerca

(SORT:1996a). Òbviament, també s'inclou, com annex, el text de l'acord del 12 de juny de 1995.

ANNEX A

Projecte de llei núm. 1 Llei sobre el futur del Quebec

Presentat per Jacques Parizeau
Primer ministre

Notes explicatives

Aquest Projecte de llei proposa que el Quebec esdevingui democràticament un país sobirà. Autoritza, doncs, l'Assemblea Nacional, dintre del marc de modalitats que hi són contingudes, a proclamar la sobirania del Quebec i a donar efecte a la *Declaració de Sobirania* inscrita en el preàmbul del Projecte de llei.

El Projecte de llei preveu que la proclamació de sobirania ha de ser precedida d'una oferta formal d'associació econòmica i política amb el Canadà. El govern del Quebec està, doncs, obligat a proposar al govern del Canadà la conclusió d'un tractat d'associació econòmica i política sobre la base de l'acord a què es va arribar el 12 de juny de 1995 entre el Partit Quebecuès, el Bloc Quebecuès i Acció Democràtica del Quebec, i reproduït en l'annex del Projecte de llei. A més a més, s'establirà un Comitè d'Orientació i de Vigilància de les Negociacions relatives al Tractat d'associació.

El Projecte de llei preveu igualment l'elaboració per una comissió constituent d'una nova Constitució quebequesa. Aquest Projecte de Constitució serà traslladat a l'Assemblea Nacional, la qual n'aprovarà el tenor definitiu. Tot seguit serà sotmès a consulta popular per esdevenir, després de la seva aprovació, la llei fonamental del Quebec.

La nova Constitució del Quebec haurà de precisar que el Quebec és un país de llengua francesa i obligar el govern a assegurar la protecció i el desenvolupament de la cultura quebequesa. Haurà de comportar una Carta dels drets i les llibertats de la persona i, dintre del respecte de la integritat del territori quebequès, donar garanties pel que fa als drets de la comunitat anglofona i de les nacions autòctones.

La nova Constitució afirmarà a més el principi de la descentralització; els poders específics i els recursos fiscals i financers corresponents seran atribuïts per la llei a les autoritats locals i regionals.

El Projecte de llei dona precisions sobre el territori del Quebec sobirà, sobre la ciutadania quebequesa, sobre la moneda que tindrà curs legal al Quebec i sobre la participació del Quebec en els tractats, organitzacions i aliances internacionals. Assegura la contínuïtat de les lleis, del pagament de les pensions i les prestacions als ciutadans del Quebec, dels permisos, dels contractes i dels tribunals.

Pel que fa als funcionaris i empleats federals que estan domiciliats al Quebec, el Projecte de llei indica que el govern s'asseguri que puguin esdevenir funcionaris o empleats del govern del Quebec si n'expressen el desig. El govern podrà, amb la finalitat de facilitar aquesta transferència, enllestir acords amb tota mena d'associació d'empleats o qualsevol altra persona i posar en funcionament un programa de jubilació voluntària. El Projecte de llei preveu igualment que el govern donarà solució a tot acord de jubilació o de marxa voluntària que beneficiï una persona transferida.

El Projecte de llei conté, a més a més, disposicions relatives a l'adopció d'una Constitució transitòria i a la conclusió d'un acord sobre la divisió equitativa de l'actiu i del passiu del govern del Canadà.

Finalment, el Projecte de llei fixa la durada de les negociacions amb el Canadà sobre el Tractat d'associació i determina quan i com es podrà fer la proclamació de l'Assemblea Nacional que permeti al Quebec adquirir el poder exclusiu d'adoptar totes les seves lleis, de recaptar tots els seus impostos i de concloure tots els seus tractats; en resum, d'accedir al concert de les nacions a títol de país sobirà.

Projecte de llei núm. 1

Llei sobre el futur del Quebec

Preàmbul

Declaració de sobirania

Vet aquí que ha arribat el temps de la collita en els camps de la història. Per fi ha arribat el temps de recol·lectar el que van sembrar per a nosaltres quatre-cents anys de dones i homes i de coratge, arrelats a la terra i retornats a dintre seu. Vet aquí que neix per a nosaltres, ancestres del demà, el temps de preparar per a la nostra descendència col·lites dignes dels treballs del passat. Que els nostres treballs s'hi assemblin i ens reunixin a la fi.

A l'alba del segle XVII, els pioners del que havia de convertir-se en una Nació, després en un poble, es van implantar en terra quebequesa. Vinguts d'una gran civilització, enriquits per la de les Primeres Nacions, van teixir solidaritats noves i mantenir l'herència francesa.

La conquesta del 1760 no va destruir la tenacitat dels seus descendents a romandre fidels a un destí original a Amèrica. Des del 1774, per la Llei del Quebec, el conqueridor reconeixia el caràcter diferent de les seves institucions. Ni les temptatives d'assimilació, ni la Llei de la unió del 1840 no van aconseguir matar la seva endurança.

La comunitat anglesa que es va establir al seu costat, els immigrants que s'hi van unir han contribuït a formar aquest poble que, el 1867, va convertir-se en un dels dos fundadors de la federació canadenca.

Nosaltres, poble d'aquí

Perquè habitem els territoris delimitats pels nostres ancestres, de l'Abitibi a les illes de la Magdalena, de l'Ungava a les fronteres americanes, perquè des de fa quatre-cents anys que hem artigit, acanat, cavat, pescat, construït, recomençat, discutit, protegit i estimat aquesta terra que el Sant-Llorenç travessa i abeura;

Perquè aquesta terra batega en francès i perquè aquesta pulsació significa tant com les estacions que el regeixen, els vents que la vincien, la gent que l'afaiçona;

Perquè nosaltres hi hem creat una manera original de viure, de creure i de treballar;

Perquè des del 1791, hi hem instaurat una de les primeres democràcies parlamentàries del món i no hem parat de completarla;

Perquè l'herència de les lluites i del coratge passat ens incumbeix i ha de menar vers la presa de consciència irrevocable del nostre destí;

Perquè aquest país és el nostre orgull i el nostre únic recurs, la nostra única possibilitat de dir-nos dins de l'enteresa de les nostres natures individuals i del nostre cor col·lectiu;

Perquè aquest país serà tots aquells, homes i dones, que hi viuen, el defensen i el defineixen i, aquests, som nosaltres;

Nosaltres, poble del Quebec, declarem que som lliures d'escollir el nostre futur.

L'hivern ens és conegut. Sabem les seves borrufes, les seves solituds, la seva falsa eternitat i les seves morts aparents. Hem conegut també les seves mossegades

Vam entrar en la federació amb la fe d'una promesa d'igualtat en una empresa comuna i de respecte de la nostra autoritat en moltes matèries per a nosaltres vitals.

Però el resultat ha desmentit les nostres esperances del principi. L'Estat canadenc ha transgredit el pacte federatiu en invadir de mil maneres el domini de la nostra autonomia i en manifestar-nos que la nostra creença secular en la igualtat dels socis era una il·lusió.

Vam ser enganyats el 1982, quan els governs del Canadà i de les províncies anglofones van modificar la Constitució en profunditat i a detriment nostre, ignorant l'oposició categòrica de la nostra Assemblea Nacional.

D'aleshores ençà han intentat en dues ocasions reparar aquest mal fet. El 1990, el fracàs de l'acord del llac Meech va revelar el refus de reconèixer fins i tot el nostre caràcter distint. El 1992, el rebuig de l'acord de Charlottetown, per als canadencs i per als quebequesos, ha consagrat la impossibilitat de qualsevol tipus de reconciliació.

Perquè nosaltres hem perdurat a despit dels tractes i de les negociacions de què hem estat objecte;

Perquè el Canadà, lluny d'enorgullir-se de l'aliança entre els seus pobles i de clamar-la al món, no ha deixat de banalitzar-la i de consagrar el principi d'una igualtat fictícia entre províncies;

Perquè des de la Revolució Tranquil·la, hem decidit de no aïllar-nos més en la supervivència sinó, d'ara endavant, de construir sobre la nostra diferència;

Perquè tenim l'íntima convicció que persistir a l'interior del Canadà significaria esllanguir-se i desnaturalitzar la nostra pròpia identitat;

Perquè el respecte que ens devem a nosaltres mateixos ha de guiar els nostres actes;

Nosaltres, poble del Quebec, afirmem la nostra voluntat de posseir la plenitud dels poders d'un Estat: votar totes les nostres lleis, recaptar tots els nostres impostos, signar tots els nostres tractats i exercir la competència de les competències tot concebent i dominant, sols, la nostra llei fonamental

Per la gent d'aquest país, que n'és la trama i el fil i l'interès, per aquells i aquelles del demà que nosaltres volem créixer, l'Ésser precedeix el Tenir. Fem d'aquest principi el cor del nostre projecte.

La nostra llengua escandeix els nostres amors, les nostres creences i els nostres somnis per aquesta terra i per aquest país. Amb la finalitat que el profund sentiment de pertinença a un poble diferent continuï sent per sempre la muralla de la nostra identitat, proclamem la nostra voluntat de viure en una societat de llengua francesa.

La nostra cultura ens canta, ens escriu i ens anomena de cara al món. S'acolorix i s'incrementa amb moltes aportacions. Ens importa acollir-les, perquè aquestes diferències mai no siguin considerades com a amenaces o objectes d'intolerància.

Plegats, festejarem les alegries, experimentarem les penes que la vida ens depararà. Sobretot, assumirem els nostres èxits i els nostres fracassos, ja que tant en l'abundància com en l'infortuni haurem fet les nostres pròpies eleccions.

Sabem de quina mena de valenties estan construïts els èxits d'aquest país. Aquells i aquelles qui han bastit el dinamisme del Quebec tenen l'obligació de llegar els seus esforços a les valenties de demà. La nostra capacitat d'ajuda mútua i el nostre gust per emprendre són una força. Ens comprometem a reconèixer i a encoratjar aquest treball amb ganes que fa de nosaltres uns bastidors.

Compartim amb els països de la mateixa talla que el nostre aquesta virtut particular d'adaptar-se de pressa i bé als desafiaments canviants del treball i dels intercanvis. La nostra aptitud pel consens i la invenció ens permetrà tenir un bon lloc en la taula de les nacions.

Pretenem sostenir la imaginació i la capacitat de les col·lectivitats locals i regionals en llur voluntat de desenvolupament econòmic, social i cultural.

Guardians de la terra, de l'aigua i de l'aire, actuem amb l'afany de la preservació del món.

Gent d'aquest nou país, reconeixem els deures morals de respecte, tolerància i solidaritat dels uns envers els altres.

Refractaris a l'autoritarisme i a la violència, respectuosos de la voluntat popular, ens comprometem a garantir la democràcia i la primàcia del dret.

El respecte de la dignitat de les dones, dels homes i dels nens i el reconeixement dels seus drets i llibertats constitueixen el fonament de la nostra societat. Ens comprometem a garantir els drets civils i polítics dels individus, especialment el dret a la justícia, el dret a la igualtat i el dret a la llibertat.

El combat contra la misèria i la pobresa, el suport als joves i als grans, són essencials en el nostre projecte. Els més indefensos d'entre nosaltres poden comptar amb la nostra solidaritat i el nostre sentit de les responsabilitats. Essent el nostre objectiu la divisió equitativa de la riquesa, ens comprometem a promoure la plena ocupació i a garantir els drets socials i econòmics; especialment el dret a l'educació, el dret als serveis de la salut i els altres serveis socials.

El nostre futur comú està entre les mans de tots aquells per als quals el Quebec és una pàtria. Perquè tenim l'afany de refermar les aliances i les amistats del passat, preservarem els drets de les Primeres Nacions i complem definir-hi una nova aliança. Així mateix, la comunitat anglofona establerta històricament al Quebec gaudeix d'uns drets que seran preservats.

Independents, doncs, plenament presents en el món, pretenem treballar per la cooperació, l'acció humanitària, la tolerància i la pau. Subscrivim la Declaració universal dels drets de l'home i els altres instruments internacionals de protecció dels drets.

Sense renunciar mai als nostres valors, ens esforçarem a teixir mitjançant acords i tractes lligams mútament beneficiosos amb els pobles de la Terra. Voldrèiem en particular inventar amb el poble canadenc, el nostre soci històric, noves relacions que ens permetin mantenir les relacions econòmiques i redefinir els nostres intercanvis polítics. Desplegarem també un esforç singular per estrenguer més fortament els nostres lligams amb els pobles dels Estats Units i de França i aquells dels altres països d'Amèrica i de la francofonia.

Per dur a terme aquest projecte, mantenir el fervor que ens habita i ens anima, atès que per fi ha arribat el temps de posar en funcionament la vasta empresa d'aquest país,

Nosaltres, poble del Quebec, per la veu de la nostra
Assemblea Nacional, proclamem,

El Quebec és un país sobirà.

El Parlament del Quebec decreta això que segueix,

De l'autodeterminació

1. L'Assemblea Nacional està autoritzada, dintre el marc d'aquesta Llei, a proclamar la sobirania del Quebec. Aquesta proclamació ha de ser precedida d'una oferta formal d'associació econòmica i política amb el Canadà.

De la sobirania

2. En la data fixada en la proclamació de l'Assemblea Nacional, la declaració de sobirania inscrita en el preàmbul entra en vigor i el Quebec esdevé un país sobirà; adquireix el poder exclusiu d'aprovar totes les seves lleis, de recaptar tots els seus impostos i de concloure tots els seus tractats.

Del Tractat d'associació

3. El govern està obligat a proposar al govern del Canadà la conclusió d'un tractat d'associació econòmica i política sobre la base de l'acord tripartit del 12 de juny de 1995 reproduït a l'annex.

Aquest tractat, abans de ser ratificar, ha de ser aprovat per l'Assemblea Nacional.

4. S'estableix un Comitè d'Orientació i Vigilància de les Negociacions relatives al Tractat d'associació, format per personalitats independents nomenades pel govern d'acord amb l'acord tripartit.

5. El govern ha d'afavorir l'establiment a la regió de l'Outaouais de la seu de les institucions creades pel Tractat d'associació.

Nova Constitució

6. Un projecte de nova Constitució serà elaborat per una comissió constituent establerta conformement amb les prescripcions de l'Assemblea Nacional. Aquesta comissió, composta per un nombre igual d'homes i dones, estarà formada per una majoria de no parlamentaris i comprendrà quebequesos d'origens i

ambients diversos.

Els treballs d'aquesta comissió han de ser organitzats de manera que afavoreixin la més gran participació possible dels ciutadans de totes les regions del Quebec, incloent-hi, si cal, la creació de subcomissions regionals.

El projecte de la comissió és lliurat a l'Assemblea Nacional, que n'aprova el tenor definitiu. Aquest projecte és tot seguit sotmès a consulta popular i esdevé, després de la seva aprovació, la llei fonamental del Quebec.

7. La nova Constitució precisarà que el Quebec és un país de llengua francesa i obligarà el govern a assegurar la protecció i el desenvolupament de la cultura quebequesa.

8. La nova Constitució afirmarà la primacia de la regla de dret i contindrà una Carta dels drets i llibertats de la persona. Afirmarà igualment que els ciutadans tenen responsabilitats els uns envers els altres.

La nova Constitució garantirà a la comunitat anglófona la preservació de la seva identitat i de les seves institucions. Reconeixerà igualment a les nacions autòctones el dret d'autogovernar-se en les terres que els pertanyen de propietat i de participar en el desenvolupament del Quebec; a més a més, els drets constitucionals existents de les nacions autòctones hi seran reconeguts. Aquesta garantia i aquest reconeixement s'hauran d'exercir dins el respecte a la integritat del territori quebequès.

Els representants de la comunitat anglófona i de cada una de les nacions autòctones han de ser convidats a la comissió constituent a participar en els seus treballs respecte a la definició de llurs drets. Aquests no podran ser modificats si no és seguint unes modalitats particulars.

9. La nova Constitució afirmarà el principi de la descentralització. Els poders específics i els recursos fiscals i financers corresponents seran atribuïts per llei a les autoritats locals i regionals.

Territori

10. El Quebec conserva les fronteres que són les seves al si de la federació canadenca en la data del seu accés a la sobirania. Exercirà les seves competències sobre el seu territori terrestre, aeri i marítim, d'igual manera que en els espais adjacents a les seves costes, de conformitat amb les regles del Dret Internacional.

Ciutadania

11. Adquireix la ciutadania quebequesa tota persona que té la ciutadania canadenca i que està domiciliada al Quebec en la data de l'accés a la sobirania.

Adquireix igualment la ciutadania quebequesa tota persona que ha nascut al Quebec, està domiciliada a l'exterior del Quebec en la data d'accés a la sobirania i reclama la ciutadania quebequesa.

Dins dels dos anys següents a la data d'accés a la sobirania, tota persona que, tenint la ciutadania canadenca, vingui a establir-se al Quebec o aquell qui, sense estar domiciliat al Quebec, hi ha establert lligams manifestos, pot reclamar la ciutadania quebequesa.

12. La ciutadania quebequesa pot ser obtinguda, després de l'accés a la sobirania, en els casos i les condicions previstes per la llei. Aquesta ha de preveure especialment que la ciutadania quebequesa és atribuïda a tota persona que ha nascut al Quebec o que ha nascut a l'estranger d'un pare o una mare que tingui la ciutadania quebequesa.

13. La ciutadania quebequesa pot ser compartida amb la del Canadà i la de tot altre país.

Moneda

14. La moneda de curs legal al Quebec continua sent el dolar canadenc.

Tractats, Organitzacions i Aliances internacionals

15. De conformitat amb les regles del Dret Internacional, el Quebec assumeix les obligacions i gaudeix dels drets enunciats en els tractats, convencions o acords internacionals pertinents, dels quals el Canadà o el Quebec formen part en la data de l'accés a la sobirania, especialment els relatius a l'acord de lliure canvi nord-americà.

16. El govern està autoritzat a demanar l'admissió del Quebec a l'Organització de les Nacions Unides i a les seves institucions especialitzades. Pren igualment les mesures necessàries per assegurar la participació del Quebec en l'Organització Mundial del Comerç, l'Organització d'Estats Americans, l'Organització de Cooperació i Desenvolupament Econòmic, l'Organització per a la Seguretat i la Cooperació a Europa, a la francofonia, a la Commonwealth i a d'altres organitzacions i conferències internacionals.

17. El govern pren les mesures necessàries perquè el Quebec continuï participant en les aliances de defensa de les quals el Canadà és membre. Aquesta participació, tot i així, ha de ser compatible amb la voluntat del Quebec d'acordar la prioritat al manteniment de la pau al món sota l'ègida de l'Organització de les Nacions Unides.

Continuïtat de les lleis, de les pensions, de les prestacions, dels permisos, dels contractes i dels tribunals

18. Les lleis del Parlament del Canadà i els reglament que se'n deriven, aplicable al Quebec en la data d'accessió a la sobirania, són considerades lleis i reglaments del Quebec. Les disposicions d'aquestes lleis i d'aquests reglaments es mantenen en vigor fins que siguin modificades, reemplaçades o derogades.

19. El govern assegura la continuïtat dels programes d'assegurança d'atur i de prestacions fiscals per als nens i també el pagament de les altres prestacions efectuat pel govern del Canadà a les persones físiques domiciliades al Quebec en la data d'accessió a la sobirania. Les pensions i suplementes que es paguin a la gent gran i als antics combatents continuen sent pagats pel govern del Quebec seguint els mateixos barems i condicions.

20. Els permisos, llicències i altres autoritzacions que han estat concedits abans del 30 d'octubre del 1995 en virtut d'una llei del Parlament del Canadà i que són en vigor en la data d'accessió a la sobirania són mantinguts. Aquells que siguin concedits o renovats el 30 d'octubre del 1995 o posteriorment seran igualment mantinguts, tret que no siguin denunciats pel govern dintre del mes següent a l'accés a la sobirania.

Els permisos, llicències i altres autoritzacions així mantinguts podran ser renovats de conformitat amb la llei.

21. Els acords i els contractes que han estat conclusos abans del 30 d'octubre del 1995 pel govern del Canadà o per les seves agències i organismes i els quals són en vigor al Quebec en la data d'accessió a la sobirania es mantenen, tot substituint, si s'escau, el govern del Quebec la part canadenca. Aquells que seran conclusos el 30 d'octubre de 1995 o posteriorment seran igualment mantinguts, tot substituint, si s'escau, el govern del Quebec la part canadenca, tret que siguin denunciats pel govern del Quebec dins del mes següent a l'accés a la sobirania.

22. Els tribunals judicials continuen existint després de la data d'accessió a la sobirania. Les causes en curs poden ser proseguïdes fins al judici. De tota manera, la llei pot preveure la transferència de causes pendents davant Tribunal federal o davant Tribunal Suprem a la jurisdicció quebequesa que ella determini.

El Tribunal d'Apel·lació esdevé el tribunal de darrera instància fins a la institució del Tribunal Suprem per la nova Constitució, llevat que la llei ho prevegi d'altra manera.

Els jutges nomenats pel govern del Canadà abans del 30 d'octubre de 1995 i que ocupen la seva plaça en la data d'accessió a la sobirania són confirmats en llurs funcions i conserven llurs competències. Aquells del Tribunal Federal i del Tribunal Suprem del Canadà que provenen del Col·legi d'Advocats del Quebec esdevenen, si n'expressen el desig, respectivament jutges del Tribunal Suprem i del Tribunal d'Apel·lació.

Funcionaris i empleats federals

23. El govern pot, tot respectant les condicions previstes per la llei, nomenar el personal necessari i prendre totes les mesures apropiades per facilitar l'aplicació de les lleis canadenques que es continuïn aplicant al Quebec en virtut de l'article 18. Les quantitats necessàries per a l'aplicació d'aquestes lleis es prenen del fons consolidat dels ingressos.

El govern s'assegura que els funcionaris i altres empleats del govern del Canadà o de les seves agències i organitzacions que han estat nomenats abans del 30 d'octubre de 1995, i que estan domiciliats al Quebec en la data d'accessió a la sobirania, puguin esdevenir funcionaris o empleats del govern del Quebec si n'expressen el desig. El govern pot, amb aquesta finalitat, concloure amb tota associació d'empleats o qualsevol altra persona acords que puguin facilitar aquesta transferència. El govern pot igualment posar en funcionament un programa de jubilació voluntària, aprovar tot acord de jubilació o de marxa voluntària que beneficiï una persona transferida.

Constitució transitòria

24. El Parlament del Quebec pot adoptar el text d'una Constitució transitòria que estarà en vigor comptant a partir de la data d'accessió a la sobirania fins a l'entrada en vigor de la nova Constitució del Quebec. Aquesta Constitució transitòria ha d'assegurar la continuïtat de les institucions democràtiques del

Quebec i dels drets constitucionals que estan en vigor en la data d'accessió a la sobirania, especialment aquells referits als drets i llibertats de la persona, a la comunitat anglofona, a l'accés a les escoles de llengua anglesa i a les nacions autòctones.

Fins que aquesta Constitució transitòria no entri en vigor, les lleis, regles i convencions que regeixen la Constitució interna del Quebec continuen vigents.

Altres acords

25. A més a més del Tractat d'associació, el govern és autoritzat a concloure amb el govern del Canadà qualsevol tipus d'acord susceptible de facilitar l'aplicació d'aquesta llei, especialment en allò que fa referència a la divisió equitativa de l'actiu i del passiu del govern del Canadà.

Entrada en vigor

26. Les negociacions relatives a la conclusió del tractat d'associació no han de perllongar-se més del 30 d'octubre de 1996, tret que l'Assemblea Nacional decideixi altrament.

La proclamació de la sobirania pot ser feta des del mateix moment que el Tractat d'associació hagi estat aprovat per l'Assemblea Nacional o des del moment que aquesta última hagi constatat, després d'haver demanat l'opinió del Comitè d'Orientació i de Vigilància de les Negociacions, que aquestes són infructuoses.

27. Aquesta llei entra en vigor el dia de la seva sanció.

Annex

Text de l'acord entre el Partit Quebequès, el Bloc Quebequès i l'Acció Democràtica del Quebec Ratificat pels senyors Jacques Parizeau, Lucien Bouchard i Mario Dumont Quebec, 12 de juny de 1995

Un projecte comú

Representant el Partit Quebequès, el Bloc Quebequès i Acció Democràtica del Quebec, convenim un projecte comú que serà sotmès a referèndum, amb la finalitat de respondre, de manera moderna, decisiva i oberta, a la llarga recerca dels quebequesos pel domini de llur destí.

Convenim que conjugarem les nostres forces i coordinarem els nostres esforços perquè en el referèndum de la tardor del 1995 els quebequesos puguin pronunciar-se per un vertader canvi, aconseguir la sobirania del Quebec i proposar formalment una nova associació econòmica i política al Canadà, mirant especialment de consolidar l'espai econòmic actual.

Els elements d'aquest projecte comú estaran integrats en el Projecte de llei que serà dipositat a la tardor i sobre el qual els quebequesos es pronunciaran en el moment del referèndum.

Creiem que aquest projecte comú és respectuós amb els desitjos d'una majoria de quebequesos i de quebequesos, que és el reflex de les aspiracions històriques del Quebec, i que encarna de manera concreta les preocupacions expressades en el si de les comissions sobre el Futur del Quebec.

Així, el nostre projecte comú trenca amb l'*statu quo* canadenc, rebutjat per la immensa majoria de quebequesos. És fidel a la voluntat d'autonomia dels quebequesos i procura que el Quebec esdevingui sobirà, recapti els seus impostos, voti totes les seves lleis, firmi tots els seus tractats. El nostre projecte expressa també el desig dels quebequesos de mantenir un lligam flexible i equitatiu

amb els nostres veïns canadencs, per administrar en comú l'espai econòmic, especialment per a la posada en funcionament d'institucions comunes, incloent-hi les de naturalesa política. Estem convençuts que aquesta proposició està d'acord amb els interessos del Quebec i del Canadà, però òbviament no podem prejutjar la decisió que els canadencs hi hauran de prendre.

Finalment, el nostre projecte respon a la voluntat manta vegades expressada en aquests últims mesos que el referèndum pugui aplegar el màxim nombre possible de quebequesos al voltant d'una proposició clara, moderna, oberta.

El mandat referendari

Després d'una victòria del sí en el referèndum, l'Assemblea Nacional tindrà, per una banda, la capacitat de proclamar la sobirania del Quebec, i el govern estarà obligat, per l'altra, a oferir al Canadà una Proposició de tractat sobre una nova associació econòmica i política adreçada especialment a consolidar l'espai econòmic actual.

La pregunta incorporarà aquests dos elements.

L'accessió a la sobirania

En la mesura que les negociacions es desenvolupin positivament, l'Assemblea Nacional declararà la sobirania del Quebec després de l'acord sobre el Tractat d'associació. Una de les primeres mesures del Quebec sobirà serà la ratificació del Tractat d'associació.

Aquestes negociacions no duraran més d'un any, llevat que l'Assemblea Nacional decideixi altrament.

En la mesura que les negociacions siguin infructuoses, l'Assemblea Nacional podrà declarar la sobirania del Quebec sense més dilació.

El Tractat

Les noves regles i la realitat del comerç internacional permetran a un Quebec sobirà, fins i tot sense associació formal amb el Canadà, continuar-se beneficiant d'un accés als mercats exteriors, entre d'altres a l'espai econòmic canadenc. A més, un Quebec sobirà podrà, per pròpia voluntat, conservar el dòlar canadenc com a divisa.

De tota manera, vist l'abast dels intercanvis econòmics i la integració de les economies quebequesa i canadencs, serà en benefici dels dos Estats elaborar, per tractat, una associació política i econòmica.

El Tractat comprometrà les parts i preveurà les mesures aptes per mantenir i millorar l'espai econòmic existent. Establirà les regles de repartiment dels actius federals i de gestió del deute comú. Preveurà així mateix la creació i les regles de funcionament de les institucions polítiques comunes necessàries per a la gestió d'una nova associació econòmica i política. Preveurà la posada en funcionament d'un Consell, d'un Secretariat, d'una Assemblea i d'un Tribunal d'arranjament dels litigis.

Prioritàriament, el tractat preveurà en aquest sentit que l'Associació tingui la capacitat d'actuar en els camps següents:

- Unió duanera
- Lliure circulació de mercaderies
- Lliure circulació de persones
- Lliure circulació de serveis
- Lliure circulació de capitals
- Política monetària
- Mobilitat de la mà d'obra
- La ciutadania

En funció de la dinàmica de les institucions comunes i del ritme de llurs aspiracions, no hi haurà res que impedeixi als dos Estats membres d'entendre's en qualsevol camp d'interès comú, com ara:

- En matèria de comerç a l'interior de l'Associació, adaptar i reforçar les disposicions de l'acord sobre el comerç interior.
- En matèria de comerç internacional (per exemple, per convenir posicions comunes pel manteniment de l'excepció cultural dins l'OMC i el NAFTA).
- En matèria de representació internacional (per exemple, en el moment en que ho cregui útil o necessari, el Consell podrà decidir que l'Associació parli amb una sola veu a l'interior de les instàncies internacionals).
- En matèria de transports (per facilitar, per exemple, l'accés als aeroports dels dos països o per harmonitzar les polítiques de transport per carretera, per tren o de navegació interior).
- En matèria de política de defensa (per convenir especialment una participació comuna a les operacions de manteniment de la pau o de coordinació de la participació a l'OTAN i al NORAD).
- En matèria d'institucions financeres (per definir, per exemple, la reglamentació sobre bancs a la carta, les regles de seguretat i de pràctiques financeres sanejades).
- En matèria de polítiques fiscal i pressupostària (per mantenir un diàleg adreçat a una comptabilitat de les accions respectives).
- En matèria de protecció del medi ambient (per fixar els objectius especialment en matèria de pol·lució transfronterera o de transport i emmagatzematge de materials perillosos).
- En matèria de lluita contra el tràfic d'armes i el tràfic de droga.
- En matèria de correus.
- En qualsevol altre tipus de matèries que les parts considerin d'interès comú.

Les institucions comunes

1 El Consell

El Consell de l'Associació, format paritàriament per ministres dels dos Estats, tindrà un poder decisorí pel que fa a la posada en funcionament del tractat.

Les decisions del Consell de l'Associació hauran de ser unànimes, ja que cada membre hi tindrà un dret de veto.

El Consell serà recolzat per un Secretariat permanent. El Secretariat servirà d'enllaç funcional amb els governs i vetllarà per la realització de les decisions del Consell. A petició del Consell o de l'Assemblea Parlamentària, el Secretariat farà informes sobre qualsevol tema relatiu a l'aplicació del tractat.

2 L'Assemblea Parlamentària

Es crearà una Assemblea Parlamentària de l'Associació formada per diputats quebequesos i canadencs designats per les seves assemblees legislatives respectives.

Examinarà els projectes de decisió del Consell de l'Associació i li farà les seves recomanacions. Podrà també adoptar resolucions sobre qualsevol tema relatiu a la seva aplicació, especialment arran dels informes periòdics sobre l'estat de l'Associació que li adreçarà el Secretariat. Escoltarà, en audiències públiques, els dirigents de les comissions administratives bipartites encarregades de l'aplicació de determinades disposicions del tractat.

La composició de l'Assemblea reflectirà el repartiment de la població a l'interior de l'Associació. El Quebec hi tindrà el 25% dels escons. El finançament de les institucions de l'Associació serà paritari, excepte en el cas de les despeses ocasionades pels parlamentaris, les quals seran a càrrec de cada Estat.

3 El Tribunal

Shaurà de posar en funcionament un Tribunal que decidirà sobre els litigis relatius al tractat, a la seva aplicació i a la interpretació de les seves disposicions. Les seves decisions seran vinculants per ambdues parts.

Es podrà inspirar, pel que fa a les normes de funcionament, en mecanismes existents, com ara el Tribunal del NAFTA/ALENA, el de l'acord sobre el comerç interior o el de l'Organització Mundial del Comerç.

El Comitè

Es crearà un Comitè d'Orientació i Vigilància de les Negociacions, format per personalitats independents acceptades pels tres partits (PQ, BQ, ADQ). La seva composició serà feta pública en el moment oportú. Aquest Comitè,

1. Participarà en l'elecció d'un negociador en cap.
2. Podrà delegar un observador a la mesa de negociacions.
3. Aconsellarà el govern sobre la marxa de les negociacions.
4. Informarà el públic sobre el procés i el resultat de les negociacions.

Les instàncies democràtiques dels nostres tres partits, un cop examinat i ratificat aquest acord ahir, diumenge 11 de juny de 1995 -Acció Democràtica del Quebec reunit a Sherbrooke, el Bloc Quebecuès a Mont-real i el Partit Quebecuès a Quebec- ratifiquem avui aquest projecte comú i cridem totes les quebequeses i els quebequesos a afegir-s'hi.

I perquè consti, signem,

Jacques Parizeau

President del Partit

Quebecuès

Lucien Bouchard

Cap del Bloc Quebecuès

Mario Dumont

Cap d'Acció Democràtica

del Quebec

DOCUMENT 13

LLEI SOBRE LES MODIFICACIONS CONSTITUCIONALS (1996)

Presentació

Una de les respostes que el Govern federal canadenc va implementar arran l'ajustadíssim resultat referendari quebequès de 1995, va ser aprovar una Llei sobre les modificacions constitucionals, en virtut de la qual el Ottawa es compromet a no presentar cap iniciativa de reforma constitucional que no compti amb el suport d'Ontàrio, Quebec i la Colúmbia Britànica així com de com a mínim dues de les províncies atlàntiques, la població de les quals sumin el 50% del total de la regió, i dues de les províncies de les praderies, amb el mateix requeriment demogràfic. Inicialment, aquesta Llei només contemplava un dret de veto a Ontàrio i Quebec, però les protestes provinents de la Colúmbia Britànica motivà una esmena, per tal de també concedir-li aquest poder. Paradoxalment, aquesta llei trenca l'igualitarisme provincial perquè deixa la província de l'Illa del Príncep Eduard sense cap mena de poder de veto constitucional. Per altra banda, des del Quebec, es va remarcar que es tracta d'una llei ordinària que només afecta al govern federal, el qual en qualsevol moment pot fer-la modificar en funció dels seus interessos.

Constitutional Amendments

1996, c. 1

An Act respecting constitutional amendments

[Assented to 2nd February, 1996]

Her Majesty, by and with the advice and consent of the Senate and House of Commons of Canada, enacts as follows:

Consent to constitutional amendments

1. (1) No Minister of the Crown shall propose a motion for a resolution to authorize an amendment to the Constitution of Canada, other than an amendment in respect of which the legislative assembly of a province may exercise a veto under section 41 or 43 of the *Constitution Act, 1982* or may express its dissent under subsection 38(3) of that Act, unless the amendment has first been consented to by a majority of the provinces that includes

(a) Ontario;

(b) Quebec;

(c) British Columbia;

(d) two or more of the Atlantic provinces that have, according to the then latest general census, combined populations of at least fifty per cent of the population of all the Atlantic provinces; and

(e) two or more of the Prairie provinces that have, according to the then latest general census, combined populations of at least fifty per cent of the population of all the Prairie provinces.

Definitions

(2) In this section,

"Atlantic provinces" « *provinces de l'Atlantique* »

"Atlantic provinces" means the provinces of Nova Scotia, New Brunswick, Prince Edward Island and Newfoundland;

"Prairie provinces" « *provinces des Prairies* »

"Prairie provinces" means the provinces of Manitoba, Saskatchewan and Alberta.

DOCUMENT 14

OPINIÓ DE LA CORT SUPREMA DEL CANADÀ SOBRE LA SECESSIÓ DEL QUEBEC (1998)

Presentació

Malgrat que tot just fa dos anys que va ser emesa, aquesta Opinió de la Cort Suprema del Canadà sobre la secessió del Quebec ha esdevingut ja a hores d'ara un document clau en els debats que recurrentment es donen entorn el dret a l'autodeterminació i a la secessió de les nacions o pobles. Òbviament, en el context d'aquesta recerca no podem pas reproduir en la seva integritat el conjunt del text, que és considerablement extens. Aquí em limito a aportar, la traducció catalana dels seus darrers paràgrafs, els que formen part del Sumari de conclusions i que com el seu nom indica és on la Cort conclou els seus plantejaments respecte les tres preguntes que en el seu moment li va plantejar el govern federal. El text complert de l'opinió es pot trobar a <http://205.205.229.3/cs20.html>, en la seva versió francesa. O bé directament, a la pròpia web de la Cort Suprema del Canadà.

La versió catalana que apporto prové d'un llibre que sobre la situació política del Quebec estan preparant conjuntament, l'**Associació Catalunya-Quebec** i la **Fundació Ramon Trias Fargas**, i la publicació del qual és prevista per a finals del 2001 o principis del 2002.

IV. Sumari de les conclusions

Com hem dit al principi, estem cridats, en la present remissió, a examinar qüestions d'extrema importància, que afecten el mateix cor del nostre sistema de govern constitucional. Hem subratllat que la constitució no és únicament un text escrit, sinó que engloba tot el sistema de les regles i principis que regeixen l'exercici del poder constitucional. Una lectura superficial de certes disposicions específiques del text de la Constitució, sense res més, podria induir a error. Cal fer un examen més a profunditat dels principis subjacents que animen el conjunt de la nostra Constitució, entre els quals el federalisme, la democràcia, el constitucionalisme i la primàcia del dret, i el respecte a les minories. Aquests principis han de guiar la nostra apreciació global dels drets i obligacions constitucionals que entrarien en joc si una majoria clara de quebequesos, com a resposta a una pregunta clara, votessin per la secessió.

La remissió ens demana de determinar si el Quebec té el dret de fer secessió unilateralment. Aquells que sustenten l'existència d'un dret similar basen la seva pretensió, en primer lloc i abans de res, en el principi de la democràcia. La democràcia, no obstant, significa més que la simple regla de la majoria. Tal com testimonia la nostra jurisprudència constitucional, la democràcia existeix en el context més ampli d'altres valors constitucionals com els ja esmentats. Durant els 131 anys de la Confederació, els habitants de les províncies i territoris han establert estrets lligams d'interdependència (econòmica, social, política i cultural) basats en valors comuns que comprenen el federalisme, la democràcia, el constitucionalisme i la primàcia del dret, així com el respecte a les minories. Una decisió democràtica dels quebequesos a favor de la secessió comprometria aquests lligams. La Constitució assegura l'ordre i l'estabilitat i, en conseqüència, la secessió d'una província no es pot realitzar unilateralment «en virtut de la Constitució», és a dir, sense negociacions basades en principis, amb els altres participants en la Confederació, en el marc constitucional existent.

La Constitució no és un dogma. Un recordatori, fins i tot breu, de la nostra història constitucional revela períodes de canvis decisius i extremadament profunds. Les nostres institucions democràtiques permeten necessàriament un procés continu de discussió i d'evolució, tal com testimonia el dret reconegut per la Constitució a cada un dels participants en la federació de prendre la iniciativa de les modificacions constitucionals. Aquest dret implica l'obligació recíproca dels altres participants d'iniciar discussions sobre qualsevol projecte legítim de modificació de l'ordre constitucional. Encara que és veritat que certs intents de modificació de la Constitució han fracassat durant els últims anys, un vot que menaria a una majoria clara al Quebec a favor de la secessió, com a resposta a una pregunta clara, atorgaria al projecte de secessió una legitimitat democràtica que tots els altres participants en la Confederació tindrien l'obligació de reconèixer.

El Quebec no podria, malgrat un resultat referendari clar, invocar un dret a l'autodeterminació per dictar a les altres parts en la federació les condicions d'un projecte de secessió. El vot democràtic, sigui quina sigui la importància de la majoria, no tindria en si cap efecte jurídic i no podria separar els principis del federalisme i de la primàcia del dret, els drets de la persona i de les minories, així com el funcionament de la democràcia en les altres províncies o en el conjunt del Canadà. Els drets democràtics basats en la Constitució no poden dissociar-se de les obligacions constitucionals. La proposició inversa ja no és acceptable. L'ordre constitucional canadenc existent no podria romandre indiferent davant l'expressió clara, per part d'una majoria clara de quebequesos, de la seva voluntat de deixar de formar part del Canadà. Les altres províncies i el govern federal no tindrien cap raó vàlida per negar al govern del Quebec el dret d'intentar fer la secessió, si una majoria clara de la població del Quebec triés aquesta via, sempre que, en aquesta demanda, el Quebec respectés els drets dels altres. Les negociacions que seguirien un vot similar se centrarien en l'acte potencial de secessió i en les seves condicions eventuals si, efectivament, s'havia de realitzar. No hi hauria cap conclusió predeterminedada en dret sobre l'aspecte que fos. Les negociacions haurien de tractar interessos d'altres províncies, del govern federal, del Quebec i, de fet, dels drets de tots els canadencs dins i fora del Quebec, i més particularment dels drets de les minories. No cal dir que aquestes negociacions no serien gens fàcils.

El procés de negociació exigiria la conciliació de diversos drets i obligacions per via de negociació entre dues majories legítimes, sigui la majoria de la població del Quebec, sigui la del conjunt del Canadà. Una majoria política, a un o altre nivell, que no actues d'acord amb els principis subjacents de la Constitució que hem esmentat posaria en perill la legitimitat de l'exercici dels seus drets i, últimament, l'acceptació del resultat per la comunitat internacional.

La tasca del Tribunal seria aclarir el marc jurídic en què s'haurien de prendre les decisions polítiques «en virtut de la Constitució», i no d'usurpar les prerrogatives de les forces polítiques que actuen dins d'aquest marc. Les obligacions que hem expressat són obligacions imperatives en virtut de la Constitució del Canadà. No obstant això, correspondrà als actors polítics determinar en què consisteix «una majoria clara com a resposta a una pregunta clara», segons les circumstàncies en les quals es podria celebrar un futur referèndum. Igualment, si un suport majoritari s'expressés a favor de la secessió del Quebec, correspondria als actors polítics determinar el contingut de les negociacions i el procés a seguir. La conciliació dels diversos interessos constitucionals legítims depèn necessàriament de l'àmbit polític abans que de l'àmbit judicial, precisament perquè aquesta conciliació només es pot realitzar mitjançant el joc de concessions recíproques que caracteritzen negociacions polítiques. En la mesura en què les qüestions a bordades al llarg de les negociacions fossin polítiques, els tribunals, conscients del paper que els correspon en el règim constitucional, no tindrien cap paper de vigilància a exercir.

154

Ens hem preguntat igualment si existeix, en virtut del dret internacional, un dret de secessió en les circumstàncies plantejades per la qüestió I, és a dir, una expressió democràtica clara en favor de la secessió del Quebec, com a resposta a una pregunta clara. Alguns d'aquells que hi donen una resposta afirmativa es basen en el dret reconegut a l'autodeterminació que pertany a tots els «pobles». Tot i que és cert que la major part de la població del Quebec comparteix un bon nombre dels trets que caracteritzen un poble, no és necessari resoldre la qüestió de l'existència d'un «poble», sigui quina sigui la resposta exacta a aquesta qüestió en el context del Quebec, ja que un dret de secessió només s'origina en virtut del principi de l'autodeterminació dels pobles en dret internacional en el cas d'«un poble» governat com a part d'un imperi colonial, en el cas d'«un poble» obstaculitzat d'exercir útilment el seu dret a l'autodeterminació dins de l'estat del qual forma part. En les altres circumstàncies, es considera que els pobles realitzen la seva autodeterminació en el marc de l'estat existent als qual pertanyen. Un estat el govern del qual representa el conjunt del poble o dels pobles que resideixen en el seu territori, en igualtat i sense discriminacions, i que respecta els principis de l'autodeterminació en els seus arranjaments interns, té dret al manteniment de la seva integritat territorial en virtut del dret internacional i al reconeixement d'aquesta integritat territorial pels altres estats. El Quebec no constitueix un poble colonitzat o oprimint, i hom no pot pretendre que els quebequesos vegin com se'ls refusa un accés real al govern per assegurar el seu desenvolupament polític, econòmic, cultural i social. En aquestes circumstàncies, l'Assemblea nacional, la legislatura o el Govern del Quebec no posseeixen, en virtut del dret internacional, el dret de procedir unilateralment a la secessió del Quebec del Canadà.

155

Encara que no existeixi dret de secessió unilateral en virtut de la Constitució o del dret internacional, és a dir un dret de fer secessió sense negociació sobre els fonaments que s'acaben d'examinar, això no exclou la possibilitat d'una declaració inconstitucional de secessió que condueixi a una secessió *de facto*. L'èxit últim d'una secessió similar dependria del seu reconeixement per la comunitat internacional que, per decidir concedir o no aquest reconeixement, prendria versiblement en consideració la legalitat i la legitimitat de la secessió en qüestió, especialment, de la conducta del Quebec i del Canadà. Tot i atorgar-se un reconeixement similar no proporcionaria, no obstant, cap justificació retroactiva a l'acte de secessió, en virtut de la Constitució o del dret internacional.

Les qüestions de la remissió reben respostes en conseqüència.

156

DOCUMENT 15

ACORD MARC SOBRE LA UNIÓ SOCIAL **(1999)**

Presentació

L'Acord Marc sobre la Unió Social (AMUS) es tracta probablement de l'entes intergovernamental més rellevant dels darrers anys, si bé el seu desenvolupament no es troba exempt d'interrogants i àdhuc d'algun dubte. Tal i com he exposat en el cos de la recerca, l'AMUS va ser signat pel govern federal i nou dels deu governs provincials. Únicament el Quebec en va quedar el marge, com així s'especifica, en una nota al final del text. Diversos autors consideren l'AMUS com l'inici d'una nova etapa en el desenvolupament de les relacions intergovernamentals canadenques, caracteritzada per un increment de la col·laboració entre Ottawa i les províncies, seguint els casos d'altres federacions com Austràlia o la pròpia Alemanya. La raó que explica aquesta col·laboració és per una banda les necessitats financeres, sobretot de les províncies, i de l'altre el repte cada cop més exigent de la globalització. Tanmateix aquest federalisme col·laboratiu topa amb la postura del Quebec, que cada cop s'allunya més d'aquesta imbricació federal-provincial que es dona a la resta de la federació. De totes maneres, donat que la vigència de l'Acord és de tres anys, passats els quals s'imposa una revisió i la realització dels ajustos que s'escaiguin, encara és massa aviat per fer una avaluació del seu desenvolupament. L'AMUS ha generat, com no podia ser altrament, una gran volum de publicacions de tots tipus tant en suport paper com electròniques. D'aquestes últimes destaca la web *www.unionsociale.gc.ca*.

A Framework to Improve the Social Union for Canadians*

An Agreement between the Government of Canada and the Governments of the Provinces and Territories

February 4, 1999

The following agreement is based upon a mutual respect between orders of government and a willingness to work more closely together to meet the needs of Canadians.

1. Principles

Canada's social union should reflect and give expression to the fundamental values of Canadians - equality, respect for diversity, fairness, individual dignity and responsibility, and mutual aid and our responsibilities for one another.

Within their respective constitutional jurisdictions and powers, governments commit to the following principles:

All Canadians are equal

- * Treat all Canadians with fairness and equity
- * Promote equality of opportunity for all Canadians
- * Respect the equality, rights and dignity of all Canadian women and men and their diverse needs

Meeting the needs of Canadians

- * Ensure access for all Canadians, wherever they live or move in Canada, to essential social programs and services of reasonably comparable quality
- * Provide appropriate assistance to those in need
- * Respect the principles of medicare: comprehensiveness, universality, portability, public administration and accessibility
- * Promote the full and active participation of all Canadians in Canada's social and economic life
- * Work in partnership with individuals, families, communities, voluntary organizations, business and labour, and ensure appropriate opportunities for Canadians to have meaningful input into social policies and programs

Sustaining social programs and services

- * Ensure adequate, affordable, stable and sustainable funding for social programs

Aboriginal peoples of Canada

- * For greater certainty, nothing in this agreement abrogates or derogates from any Aboriginal, treaty or other rights of Aboriginal peoples including self-government

2. Mobility within Canada

All governments believe that the freedom of movement of Canadians to pursue opportunities anywhere in Canada is an essential element of Canadian citizenship.

Governments will ensure that no new barriers to mobility are created in new social policy initiatives.

Governments will eliminate, within three years, any residency- based policies or practices which constrain access to post- secondary education, training, health and social services and social assistance unless they can be demonstrated to be reasonable and consistent with the principles of the Social Union Framework.

Accordingly, sector Ministers will submit annual reports to the Ministerial Council identifying residency-based barriers to access and providing action plans to eliminate them.

Governments are also committed to ensure, by July 1, 2001, full compliance with the mobility provisions of the Agreement on Internal Trade by all entities subject to those provisions, including the requirements for mutual recognition of occupational qualifications and for eliminating residency requirements for access to employment opportunities.

3. Informing Canadians - Public Accountability and Transparency

Canada's Social Union can be strengthened by enhancing each government's transparency and accountability to its constituents. Each government therefore agrees to:

Achieving and Measuring Results

- * Monitor and measure outcomes of its social programs and report regularly to its constituents on the performance of these programs
- * Share information and best practices to support the development of outcome measures, and work with other governments to develop, over time, comparable indicators to measure progress on agreed objectives
- * Publicly recognize and explain the respective roles and contributions of governments
- * Use funds transferred from another order of government for the purposes agreed and pass on increases to its residents
- * Use third parties, as appropriate, to assist in assessing progress on social priorities

Involvement of Canadians

- * Ensure effective mechanisms for Canadians to participate in developing social priorities and reviewing outcomes

Ensuring fair and transparent practices

- * Make eligibility criteria and service commitments for social programs publicly available
- * Have in place appropriate mechanisms for citizens to appeal unfair administrative practices and bring complaints about access and service
- * Report publicly on citizen's appeals and complaints, ensuring that confidentiality requirements are met

4. Working in partnership for Canadians

Joint Planning and Collaboration

The Ministerial Council has demonstrated the benefits of joint planning and mutual help through which governments share knowledge and learn from each other.

Governments therefore agree to

- * Undertake joint planning to share information on social trends, problems and priorities and to work together to identify priorities for collaborative action
- * Collaborate on implementation of joint priorities when this would result in more effective and efficient service to Canadians, including as appropriate joint development of objectives and

principles, clarification of roles and responsibilities, and flexible implementation to respect diverse needs and circumstances, complement existing measures and avoid duplication

Reciprocal Notice and Consultation

The actions of one government or order of government often have significant effects on other governments. In a manner consistent with the principles of our system of parliamentary government and the budget-making process, governments therefore agree to:

- * Give one another advance notice prior to implementation of a major change in a social policy or program which will likely substantially affect another government
- * Offer to consult prior to implementing new social policies and programs that are likely to substantially affect other governments or the social union more generally. Governments participating in these consultations will have the opportunity to identify potential duplication and to propose alternative approaches to achieve flexible and effective implementation

Equitable Treatment

For any new Canada-wide social initiatives, arrangements made with one province/territory will be made available to all provinces/territories in a manner consistent with their diverse circumstances.

Aboriginal Peoples

Governments will work with the Aboriginal peoples of Canada to find practical solutions to address their pressing needs.

5. The federal spending power - Improving social programs for Canadians

Social transfers to provinces and territories

The use of the federal spending power under the Constitution has been essential to the development of Canada's social union. An important use of the spending power by the Government of Canada has been to transfer money to the provincial and territorial governments. These transfers support the delivery of social programs and services by provinces and territories in order to promote equality of opportunity and mobility for all Canadians and to pursue Canada-wide objectives.

Conditional social transfers have enabled governments to introduce new and innovative social programs, such as Medicare, and to ensure that they are available to all Canadians. When the federal government uses such conditional transfers, whether cost-shared or block-funded, it should proceed in a cooperative manner that is respectful of the provincial and territorial governments and their priorities.

Funding predictability

The Government of Canada will consult with provincial and territorial governments at least one year prior to renewal or significant funding changes in existing social transfers to provinces/territories, unless otherwise agreed, and will build due notice provisions into any new social transfers to provincial/territorial governments.

New Canada-wide initiatives supported by transfers to Provinces and Territories

With respect to any new Canada-wide initiatives in health care, post-secondary education, social assistance and social services that are funded through intergovernmental transfers, whether block-funded or cost-shared, the Government of Canada will:

- * Work collaboratively with all provincial and territorial governments to identify Canada-wide priorities and objectives

- * Not introduce such new initiatives without the agreement of a majority of provincial governments

Each provincial and territorial government will determine the detailed program design and mix best suited to its own needs and circumstances to meet the agreed objectives.

A provincial/territorial government which, because of its existing programming, does not require the total transfer to fulfill the agreed objectives would be able to reinvest any funds not required for those objectives in the same or a related priority area.

The Government of Canada and the provincial/territorial governments will agree on an accountability framework for such new social initiatives and investments.

All provincial and territorial governments that meet or commit to meet the agreed Canada-wide objectives and agree to respect the accountability framework will receive their share of available funding.

Direct federal spending

Another use of the federal spending power is making transfers to individuals and to organizations in order to promote equality of opportunity, mobility, and other Canada-wide objectives.

When the federal government introduces new Canada-wide initiatives funded through direct transfers to individuals or organizations for health care, post-secondary education, social assistance and social services, it will, prior to implementation, give at least three months' notice and offer to consult. Governments participating in these consultations will have the opportunity to identify potential duplication and to propose alternative approaches to achieve flexible and effective implementation.

6. Dispute Avoidance and Resolution

Governments are committed to working collaboratively to avoid and resolve intergovernmental disputes. Respecting existing legislative provisions, mechanisms to avoid and resolve disputes should:

- * Be simple, timely, efficient, effective and transparent
- * Allow maximum flexibility for governments to resolve disputes in a non-adversarial way
- * Ensure that sectors design processes appropriate to their needs
- * Provide for appropriate use of third parties for expert assistance and advice while ensuring democratic accountability by elected officials

Dispute avoidance and resolution will apply to commitments on mobility, intergovernmental transfers, interpretation of the Canada Health Act principles, and, as appropriate, on any new joint initiative.

Sector Ministers should be guided by the following process, as appropriate:

Dispute avoidance

- * Governments are committed to working together and avoiding disputes through information-sharing, joint planning, collaboration, advance notice and early consultation, and flexibility in implementation

Sector negotiations

- * Sector negotiations to resolve disputes will be based on joint fact-finding
- * A written joint fact-finding report will be submitted to governments involved, who will have the opportunity to comment on the report before its completion

- * Governments involved may seek assistance of a third party for fact-finding, advice, or mediation
- * At the request of either party in a dispute, fact-finding or mediation reports will be made public

Review provisions

- * Any government can require a review of a decision or action one year after it enters into effect or when changing circumstances justify

Each government involved in a dispute may consult and seek advice from third parties, including interested or knowledgeable persons or groups, at all stages of the process.

Governments will report publicly on an annual basis on the nature of intergovernmental disputes and their resolution.

Role of the Ministerial Council

The Ministerial Council will support sector Ministers by collecting information on effective ways of implementing the agreement and avoiding disputes and receiving reports from jurisdictions on progress on commitments under the Social Union Framework Agreement.

7. Review of the Social Union Framework Agreement

By the end of the third year of the Framework Agreement, governments will jointly undertake a full review of the Agreement and its implementation and make appropriate adjustments to the Framework as required. This review will ensure significant opportunities for input and feed-back from Canadians and all interested parties, including social policy experts, private sector and voluntary organizations.

Quebec is not a signatory to the Social Union Framework Agreement.

DOCUMENT 16

LLEI DE LA CLAREDAT (CLARITY ACT) **(2000)**

Presentació

La coneguda com a Llei de la Claredat, ha estat la resposta directa del govern federal a l'Opinió de la Cort Suprema del Canadà sobre la secessió del Quebec - **Document 14**. D'ençà que es va començar a saber que Ottawa la preparava, el debat al seu voltant no ha deixat de créixer, i particularment, la polarització entre partidaris i contraris. Donat que en el cos del treball li dedico un apartat prou extens em limito aquí a presentar el text en la seva integritat. En els **Documents 18 i 19** apareixen la relació de testimonis que comparegueren davant les respectives comissions de la Cambra de Comuns i del Senat, per pronunciar-se sobre el projecte de l'esmentada llei.

[Clarity Act](#) (2000, c. 26)

Source: <http://laws.justice.gc.ca/en/C-31.8/text.html>

Updated to August 31, 2001

Subject: Constitution

Clarity Act

2000, c. 26

An Act to give effect to the requirement for clarity as set out in the opinion of the Supreme Court of Canada in the Quebec Secession Reference

[Assented to 29th June, 2000]

Preamble

WHEREAS the Supreme Court of Canada has confirmed that there is no right, under international law or under the Constitution of Canada, for the National Assembly, legislature or government of Quebec to effect the secession of Quebec from Canada unilaterally;

WHEREAS any proposal relating to the break-up of a democratic state is a matter of the utmost gravity and is of fundamental importance to all of its citizens;

WHEREAS the government of any province of Canada is entitled to consult its population by referendum on any issue and is entitled to formulate the wording of its referendum question;

WHEREAS the Supreme Court of Canada has determined that the result of a referendum on the secession of a province from Canada must be free of ambiguity both in terms of the question asked and in terms of the support it achieves if that result is to be taken as an expression of the democratic will that would give rise to an obligation to enter into negotiations that might lead to secession;

WHEREAS the Supreme Court of Canada has stated that democracy means more than simple majority rule, that a clear majority in favour of secession would be required to create an obligation to negotiate secession, and that a qualitative evaluation is required to determine whether a clear majority in favour of secession exists in the circumstances;

WHEREAS the Supreme Court of Canada has confirmed that, in Canada, the secession of a province, to be lawful, would require an amendment to the Constitution of Canada, that such an amendment would perforce require negotiations in relation to secession involving at least the governments of all of the provinces and the Government of Canada, and that those negotiations would be governed by the principles of federalism, democracy, constitutionalism and the rule of law, and the protection of minorities;

WHEREAS, in light of the finding by the Supreme Court of Canada that it would be for elected representatives to determine what constitutes a clear question and what constitutes a clear majority in a referendum held in a province on secession, the House of Commons, as the only political institution elected to represent all Canadians, has an important role in identifying what constitutes a clear question and a clear majority sufficient for the Government of Canada to enter into negotiations in relation to the secession of a province from Canada;

AND WHEREAS it is incumbent on the Government of Canada not to enter into negotiations that might lead to the secession of a province from Canada, and that could consequently entail the termination of citizenship and other rights that Canadian citizens resident in the province enjoy as full participants in Canada, unless the population of that province has clearly expressed its democratic will that the province secede from Canada;

NOW, THEREFORE, Her Majesty, by and with the advice and consent of the Senate and House of Commons of Canada, enacts as follows:

House of Commons to consider question

1. (1) The House of Commons shall, within thirty days after the government of a province tables in its legislative assembly or otherwise officially releases the question that it intends to submit to its voters in a referendum relating to the proposed secession of the province from Canada, consider the question and, by resolution, set out its determination on whether the question is clear.

Extension of time

(2) Where the thirty days referred to in subsection (1) occur, in whole or in part, during a general election of members to serve in the House of Commons, the thirty days shall be extended by an additional forty days.

Considerations

(3) In considering the clarity of a referendum question, the House of Commons shall consider whether the question would result in a clear expression of the will of the population of a province on whether the province should cease to be part of Canada and become an independent state.

Where no clear expression of will

(4) For the purpose of subsection (3), a clear expression of the will of the population of a province that the province cease to be part of Canada could not result from

(a) a referendum question that merely focuses on a mandate to negotiate without soliciting a direct expression of the will of the population of that province on whether the province should cease to be part of Canada; or

(b) a referendum question that envisages other possibilities in addition to the secession of the province from Canada, such as economic or political arrangements with Canada, that obscure a direct expression of the will of the population of that province on whether the province should cease to be part of Canada.

Other views to be considered

(5) In considering the clarity of a referendum question, the House of Commons shall take into account the views of all political parties represented in the legislative assembly of the province whose government is proposing the referendum on secession, any formal statements or resolutions by the government or legislative assembly of any province or territory of Canada, any formal statements or resolutions by the Senate, any formal statements or resolutions by the representatives of the Aboriginal peoples of Canada, especially those in the province whose government is proposing the referendum on secession, and any other views it considers to be relevant.

No negotiations if question not clear

(6) The Government of Canada shall not enter into negotiations on the terms on which a province might cease to be part of Canada if the House of Commons determines, pursuant to this section, that a referendum question is not clear and, for that reason, would not result in a clear expression of the will of the population of that province on whether the province should cease to be part of Canada.

House of Commons to consider whether there is a clear will to secede

2. (1) Where the government of a province, following a referendum relating to the secession of the province from Canada, seeks to enter into negotiations on the terms on which that province might cease to be part of Canada, the House of Commons shall, except where it has determined pursuant to section 1 that a referendum question is not clear, consider and, by resolution, set out its determination on whether, in the circumstances, there has been a clear expression of a will by a clear majority of the population of that province that the province cease to be part of Canada.

Factors for House of Commons to take into account

(2) In considering whether there has been a clear expression of a will by a clear majority of the population of a province that the province cease to be part of Canada, the House of Commons shall take into account

- (a) the size of the majority of valid votes cast in favour of the secessionist option;
- (b) the percentage of eligible voters voting in the referendum; and
- (c) any other matters or circumstances it considers to be relevant.

Other views to be considered

(3) In considering whether there has been a clear expression of a will by a clear majority of the population of a province that the province cease to be part of Canada, the House of Commons shall take into account the views of all political parties represented in the legislative assembly of the province whose government proposed the referendum on secession, any formal statements or resolutions by the government or legislative assembly of any province or territory of Canada, any formal statements or resolutions by the Senate, any formal statements or resolutions by the representatives of the Aboriginal peoples of Canada, especially those in the province whose government proposed the referendum on secession, and any other views it considers to be relevant.

No negotiations unless will clear

(4) The Government of Canada shall not enter into negotiations on the terms on which a province might cease to be part of Canada unless the House of Commons determines, pursuant to this section, that there has been a clear expression of a will by a clear majority of the population of that province that the province cease to be part of Canada.

Constitutional amendments

3. (1) It is recognized that there is no right under the Constitution of Canada to effect the secession of a province from Canada unilaterally and that, therefore, an amendment to the Constitution of Canada would be required for any province to secede from Canada, which in turn would require negotiations involving at least the governments of all of the provinces and the Government of Canada.

Limitation

(2) No Minister of the Crown shall propose a constitutional amendment to effect the secession of a province from Canada unless the Government of Canada has addressed, in its negotiations, the terms of

secession that are relevant in the circumstances, including the division of assets and liabilities, any changes to the borders of the province, the rights, interests and territorial claims of the Aboriginal peoples of Canada, and the protection of minority rights.

DOCUMENT 17

LLEI 99 SOBRE L'EXERCICI DELS DRETS FONAMENTALS I LES PRERROGATIVES DEL POBLE QUEBEQUÈS I DE L'ESTAT DEL QUEBEC (2000)

Presentació

La Llei 99, aprovada el mes de desembre del 2000, és clarament la resposta a la Llei sobre la Claredat -**Document 16**. A diferència d'aquesta última, però, la seva tramitació parlamentària va ser més difícil i no exempta d'un pols entre la majoria parlamentària sobiranista i l'oposició federalista. Una lectura ràpida del seu contingut ja ens permet adonar-nos que ens trobem davant d'una norma que no és com les altres, atès que té un marcat caràcter declaratiu i àdhuc fundacional. L'ús reiterat de conceptes com "poble quebequès" i "Estat del Quebec", en aquest sentit, és ben simptomàtic. Es tracta d'una llei, doncs, que sense cap mena de dubte donarà a parlar en el futur immediat, atès que els seus detractors més aferrissats, ja han anunciat que la portaran als tribunals en base a la seva, en llur opinió, manifesta inconstitucionalitat. En el **Document 20**, es relaciona les persones i organitzacions que comparegueren davant la Comissió permanent de les Institucions de l'Assemblea Nacional del Quebec, per donar a conèixer llurs opinions entorn aquesta Llei.

Projet de loi no 99
(Réimpression)

Loi sur l'exercice des droits fondamentaux et des prérogatives du peuple québécois et de l'État du Québec

Présentation

Présenté par
M. Joseph Facal
Ministre délégué aux Affaires
intergouvernementales canadiennes

Éditeur officiel du Québec

2000

NOTES EXPLICATIVES

Ce projet de loi réaffirme les droits fondamentaux ainsi que les prérogatives du peuple québécois et de l'État du Québec.

Le projet de loi prévoit entre autres que le peuple québécois a le droit inaliénable de choisir librement le régime politique et le statut juridique du Québec et qu'il détermine seul, par l'entremise des institutions politiques qui lui appartiennent en propre, les modalités de l'exercice de ce droit.

Il établit en outre qu'aucun autre parlement ou gouvernement ne peut réduire les pouvoirs, l'autorité, la souveraineté et la légitimité de l'Assemblée nationale ni contraindre la volonté démocratique du peuple québécois à disposer lui-même de son avenir.

Le projet de loi affirme également les caractéristiques et les compétences de l'État du Québec dans divers domaines.

Projet de loi no 99

Loi sur l'exercice des droits fondamentaux et des prérogatives du peuple québécois et de l'État du Québec

CONSIDÉRANT que le peuple québécois, majoritairement de langue française, possède des caractéristiques propres et témoigne d'une continuité historique enracinée dans son territoire sur lequel il exerce ses droits par l'entremise d'un État national moderne doté d'un gouvernement, d'une assemblée nationale et de tribunaux indépendants et impartiaux ;

CONSIDÉRANT que l'État du Québec est fondé sur des assises constitutionnelles qu'il a enrichies au cours des ans par l'adoption de plusieurs lois fondamentales et par la création d'institutions démocratiques qui lui sont propres ;

CONSIDÉRANT l'entrée du Québec dans la fédération canadienne en 1867 ;

CONSIDÉRANT l'engagement résolu du Québec à respecter les droits et libertés de la personne ;

CONSIDÉRANT l'existence au sein du Québec des nations abénaquise, algonquine, attikamek, crie, huronne, innue, malécite, micmaque, mohawk, naskapi et inuit et les principes associés à cette reconnaissance énoncés dans la résolution du 20 mars 1985 de l'Assemblée nationale, notamment leur droit à l'autonomie au sein du Québec ;

CONSIDÉRANT l'existence d'une communauté québécoise d'expression anglaise jouissant de droits consacrés ;

CONSIDÉRANT que le Québec reconnaît l'apport des Québécoises et des Québécois de toute origine à son développement ;

CONSIDÉRANT que l'Assemblée nationale est composée de députés élus au suffrage universel par le peuple québécois et qu'elle tient sa légitimité de ce peuple dont elle constitue le seul organe législatif qui lui soit propre ;

CONSIDÉRANT qu'il incombe à l'Assemblée nationale, en tant que dépositaire des droits et des pouvoirs historiques et inaliénables du peuple québécois, de le défendre contre toute tentative de l'en spolier ou d'y porter atteinte ;

CONSIDÉRANT que l'Assemblée nationale n'a pas adhéré à la Loi constitutionnelle de 1982, adoptée malgré son opposition ;

CONSIDÉRANT que le Québec fait face à des gestes du gouvernement fédéral, dont une initiative législative, qui mettent en cause la légitimité, l'intégrité et le bon fonctionnement de ses institutions démocratiques nationales ;

CONSIDÉRANT qu'il y a lieu de réaffirmer le principe fondamental en vertu duquel le peuple québécois est libre d'assumer son propre destin, de déterminer son statut politique et d'assurer son développement économique, social et culturel ;

CONSIDÉRANT que, par le passé, ce principe a trouvé à plusieurs reprises application, plus particulièrement lors des référendums tenus en 1980, 1992 et 1995 ;

CONSIDÉRANT l'avis consultatif rendu par la Cour suprême du Canada le 20 août 1998 et la reconnaissance par le gouvernement du Québec de son importance politique ;

CONSIDÉRANT qu'il est nécessaire de réaffirmer les acquis collectifs du peuple québécois, les responsabilités de l'État du Québec ainsi que les droits et les prérogatives de l'Assemblée nationale à l'égard de toute question relative à l'avenir de ce peuple ;

LE PARLEMENT DU QUÉBEC DÉCRÈTE CE QUI SUIT :

CHAPITRE I

DU PEUPLE QUÉBÉCOIS

- 1.** Le peuple québécois peut, en fait et en droit, disposer de lui-même. Il est titulaire des droits universellement reconnus en vertu du principe de l'égalité de droits des peuples et de leur droit à disposer d'eux-mêmes.
- 2.** Le peuple québécois a le droit inaliénable de choisir librement le régime politique et le statut juridique du Québec.
- 3.** Le peuple québécois détermine seul, par l'entremise des institutions politiques qui lui appartiennent en propre, les modalités de l'exercice de son droit de choisir le régime politique et le statut juridique du Québec.

Toute condition ou modalité d'exercice de ce droit, notamment la consultation du peuple québécois par un référendum, n'a d'effet que si elle est déterminée suivant le premier alinéa.

4. Lorsque le peuple québécois est consulté par un référendum tenu en vertu de la Loi sur la consultation populaire, l'option gagnante est celle qui obtient la majorité des votes déclarés valides, soit cinquante pour cent de ces votes plus un vote.

CHAPITRE II

DE L'ÉTAT DU QUÉBEC

5. L'État du Québec tient sa légitimité de la volonté du peuple qui habite son territoire.

Cette volonté s'exprime par l'élection au suffrage universel de députés à l'Assemblée nationale, à vote égal et au scrutin secret en vertu de la Loi électorale ou lors de référendums tenus en vertu de la Loi sur la consultation populaire.

La qualité d'électeur est établie selon les dispositions de la Loi électorale.

6. L'État du Québec est souverain dans les domaines de compétence qui sont les siens dans le cadre des lois et des conventions de nature constitutionnelle.

Il est également détenteur au nom du peuple québécois de tout droit établi à son avantage en vertu d'une convention ou d'une obligation constitutionnelle.

Le gouvernement a le devoir de soutenir l'exercice de ces prérogatives et de défendre en tout temps et partout leur intégrité, y compris sur la scène internationale.

7. L'État du Québec est libre de consentir à être lié par tout traité, convention ou entente internationale qui touche à sa compétence constitutionnelle.

Dans ses domaines de compétence, aucun traité, convention ou entente ne peut l'engager à moins qu'il n'ait formellement signifié son consentement à être lié par la voix de l'Assemblée nationale ou du gouvernement selon les dispositions de la loi.

Il peut également, dans ses domaines de compétence, établir et poursuivre des relations avec des États étrangers et des organisations internationales et assurer sa représentation à l'extérieur du Québec.

8. Le français est la langue officielle du Québec.

L'État du Québec doit en favoriser la qualité et le rayonnement.

Il poursuit ces objectifs dans un esprit de justice et d'ouverture, dans le respect des droits consacrés de la communauté québécoise d'expression anglaise.

Le statut de la langue française au Québec ainsi que les devoirs et obligations s'y rattachant sont établis par la Charte de la langue française.

CHAPITRE III

DU TERRITOIRE QUÉBÉCOIS

9. Le territoire du Québec et ses frontières ne peuvent être modifiés qu'avec le consentement de l'Assemblée nationale.

Le gouvernement doit veiller au maintien et au respect de l'intégrité territoriale du Québec.

10. L'État du Québec exerce sur le territoire québécois et au nom du peuple québécois tous les pouvoirs liés à sa compétence et au domaine public québécois.

L'État peut aménager, développer et administrer ce territoire et plus particulièrement en confier l'administration déléguée à des entités locales ou régionales mandatées par lui, le tout conformément à la loi. Il favorise la prise en charge de leur développement par les collectivités locales et régionales.

CHAPITRE IV

DES NATIONS AUTOCHTONES DU QUÉBEC

11. L'État du Québec reconnaît, dans l'exercice de ses compétences constitutionnelles, les droits existants -- ancestraux ou issus de traités -- des nations autochtones du Québec.

12. Le gouvernement s'engage à promouvoir l'établissement et le maintien de relations harmonieuses avec ces nations et à favoriser leur développement ainsi que l'amélioration de leurs conditions économiques, sociales et culturelles.

CHAPITRE V

DISPOSITIONS FINALES

13. Aucun autre parlement ou gouvernement ne peut réduire les pouvoirs, l'autorité, la souveraineté et la légitimité de l'Assemblée nationale ni contraindre la volonté démocratique du peuple québécois à disposer lui-même de son avenir.

14. La présente loi entre en vigueur le (*indiquer ici la date de la sanction de la présente loi*).
